

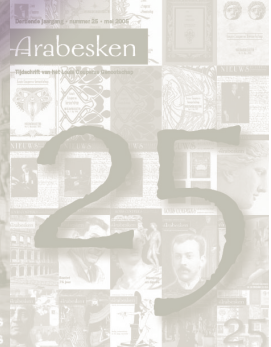
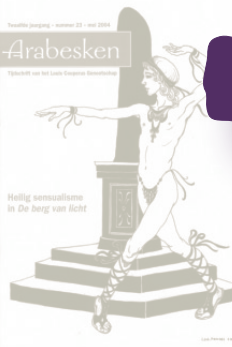
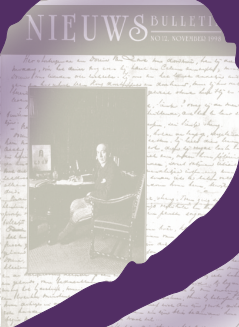
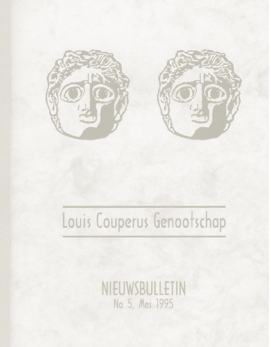
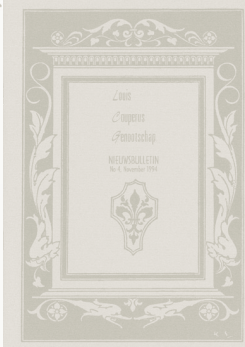
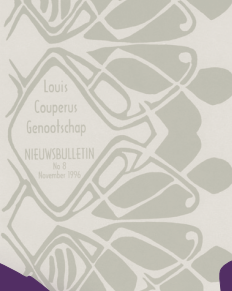
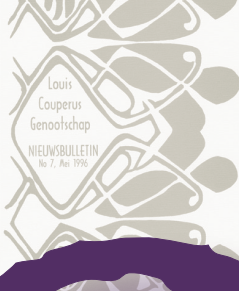
Louis Couperus Genootschap

Louis Couperus Genootschap

Dertiende jaargang • nummer 25 • mei 2005

Arabesken

Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap

Bastet 75 jaar

Dionysos en Apollo

Antiek toerisme en de literaire kritiek

10 jaar Louis Couperus Genootschap

Couperus: fatalist of anti-fatalist?

Van marmers tot maskers

**ANTIQUITEITEN
EN
TAXATIES**

**NOORDEINDE 164 EN 164A
2514 GR 'S-GRAVENHAGE
TELEFOON 070 - 365 39 07
FAX 070 - 365 39 08**

S. VAN LEEUWEN

Een bekend adres in Den Haag aan het Noordeinde met een gevarieerde collectie antieke meubelen, Chinees porselein en Delfts aardewerk, maar ook een bron van inspiratie voor een geschenk.

De plek waar Louis Couperus in de jaren twintig reeds zijn inkopen deed en in de lommerrijke tuin inspiratie opdeed voor zijn boeken. In deze tuin werd ook de bekende foto gemaakt met zijn hond Brinio.

In deze nog ongerepte tuin kunt u genieten van de natuur en een keuze maken uit de tuindecoraties en tuinmeubelen met een nostalgisch karakter.

**Open:
dinsdag t/m vrijdag 11.00 - 17.30 uur
zaterdag 11.00 - 17.00 uur
en op afspraak**

Inhoud

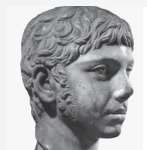
- Marnix van Aerssen **4**
'Een ontmoeting, die wij in dankbare herinnering houden'
Couperus op bezoek in de havenstad Sabang

3 Geachte donateurs

- 11** Jos Paardekooper
Een tranende salonweemoedigheid
Couperus op bezoek in Deventer

- Erik Schoonhoven **14**
'Schrijven is mijn manier van aanwezig zijn'
Een vraaggesprek met Hella Haasse

- 19** Caroline de Westenholz
Heliogabalus en de Vlam van de Lust II
De Indiase bronnen van Lombard en Couperus

- De geheimzinnige weemoed 28**
der Indische zeeën
Het favoriete fragment van Peter van Zonneveld

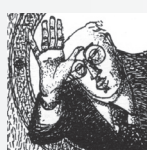
- 31** Eugenie Boer
Borstbeeld van Couperus in oude glorie hersteld

- Sander Bink **34**
'Al die sjieke prinsen en keizers die je en jou tegen mekaar zeggen...'

- 36** Nieuwsbrief
Louis Couperus Museum

- Recensie **38**
Heruitgave van Lombards l'Agonie

- 39** Van en over Couperus en anderen
Korte Arabesken

Stichting Louis Couperus Genootschap

Erevoorzitter

Prof. dr. F.L. Bastet

Comité van aanbeveling:

Dr. R. Breugelmans	Oud-conservator Universiteitsbibliotheek Leiden; bezorger van onder meer <i>Louis Couperus Lion of the Season</i> , <i>Louis Couperus, Tussen Alexandrië en Londen</i> en <i>Louis Couperus in den vreemde</i> .
Dr. L. Dirix	Auteur van de dissertatie <i>Louis Couperus en het decadentisme. Een thematologische confrontatie</i> .
Dr. H.F.J. Horstmanshoff	Universitair docent Oude Geschiedenis aan de Universiteit Leiden. Auteur van <i>'En ik verheugde mij om de rijzende zon'</i> . Een gladiatorverhaal van <i>Louis Couperus</i> (Couperus Cahier VI).
Dr. M. Klein	Universitair hoofddocent Katholieke Universiteit Nijmegen; auteur van onder meer <i>Over Eline Vere van Louis Couperus, Couperus en het Corpus Hermeticum</i> en <i>Noodlot en Wederkeer</i> .
Dr. J.E. Koch	Docent neerlandistiek aan het Istituto Universitario Orientale in Napels. Auteur van onder meer de dissertatie <i>De koningsromans van Louis Couperus en Zingende lijnen, gebeeldhouwde impressies</i> (Couperus Cahier I).
Prof. dr. H.T.M. van Vliet	Bijzonder hoogleraar Editiewetenschap aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Bezorger van de <i>Volledige Werken Louis Couperus</i> ; auteur van onder meer <i>Eenheid in verscheidenheid</i> en <i>Versierde verhalen</i> .

Bestuur:

Hans Kreuzen	Voorzitter
Ria Keene-Fiolet	Secretaris
Han Peek	Penningmeester
Mr. Pieter Verhaar	Vice-voorzitter
Drs. Peter Hoffman	Algemeen lid
Drs. Astrid Wassenberg	Algemeen lid

Stichtingsregister Kamer van Koophandel: S-157707

Geachte donateurs,

Het is even merkwaardig als verheugend dat er nog steeds regelmatig onbekend materiaal van en over Couperus opduikt. Hoe onbetekenend al die feitjes, documenten, getuigenissen en kattebelletjes in eerste instantie ook mogen lijken, het zijn toch allemaal kleine puzzelstukjes die ons beeld van Couperus als persoon en schrijver beetje bij beetje completeren. Afgezien daarvan leveren sommige van die vondsten buitengewoon vermakelijk leesvoer op. Dat geldt zeker voor het openingsartikel van Marnix van Aerssen, die uit het familiearchief een brief opdiepte waarin zijn ouders op bijzonder levendige wijze verslag doen van een bijzondere ontmoeting met de auteur, toen hij in 1921 voet aan Indische wal zette. Het is een amusant relaas van, onder meer, Couperus' fascinatie voor modern werktuig en zijn angst voor haaien.

Zestig jaar geleden debuteerde Hella Haasse net als Couperus met een dichtbundel en ontwikkelde zich vervolgens tot een van de allergrootste romanciers van het Nederlandse taalgebied. Redacteur Erik Schoonhoven zocht haar op in haar Amsterdamse appartement en sprak met de 'Grande Dame' over liefde voor personages, het kostbare vermogen om waar te nemen en natuurlijk Indië.

De komende maanden zullen in Den Haag tropischer zijn dan anders, als 'De Indische Zomer' van start gaat. Het Louis Couperus Museum levert een bijdrage aan het groots opgezette evenement met een tentoonstelling over 'Couperus' laatste reis'. Ook de Genootschapsdag stond in het teken van Indië. Peter van Zonneveld sprak in de Waalse kerk over het Indische element in het werk van Couperus. Voor *Arabesken* licht hij zijn favoriete fragment uit *De stille kracht* toe.

Verder leest u in dit nummer over een niet eerder vermelde lezing van Couperus voor de Gymnasiastebond in Deventer, een geval van 'fictieve receptie' van *Majesteit* en een grote opknopbeurt voor het borstbeeld van Couperus. Caroline de Westenholz vervolgt in deze aflevering haar zoektocht naar de Indiase bronnen van *De berg van licht*.

In december vorig jaar bereikte ons het bericht dat de PC. Hoofd-prijs 2005 zal worden toegekend aan onze erevoorzitter Frédéric Bastet. Het zal u niet verbazen dat het nieuws ons met gepaste trots vervulde. Namens het bestuur wil ik bij deze Bastet hartelijk feliciteren met deze ultieme bekroning van zijn werk. Natuurlijk zullen wij in de volgende *Arabesken* terugkomen op de uitreiking, die op 20 mei in het Letterkundig Museum in Den Haag zal plaatsvinden.

Als extraatje vindt u in dit nummer als losse bijlage een facsimile van de eerste bladzijde uit het kladhandschrift van *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...* Het is u wellicht niet ontgaan dat u op dit moment het vijftiengste nummer van *Arabesken* (voorheen *Nieuwsbulletin Louis Couperus Genootschap*) in handen houdt. Aanvaard dit hebbedingetje als blijk van dank voor het feit dat u het als donateur mogelijk heeft gemaakt dat ons blad in de loop der jaren is uitgegroeid tot een volwaardig tijdschrift over Neerlands grootste schrijver. 🍀

*Namens het bestuur en de redactie,
Peter Hoffman*

‘Een ontmoeting, die wij in dankbare herinnering houden’

‘Een wondervol resultaat van het Europeesche effort.’ Zo omschrijft Couperus in 1921 de havenstad Sabang op het eilandje Poeloe Weh, gelegen voor de noordwestelijke punt van Sumatra. De auteur werd er hartelijk welkom geheten door de hoofdadministrateur van het havenbedrijf met kolenstation. Een in de familie bewaard gebleven brief getuigt van een levendige ontmoeting. ‘Wacht U even, mijnheer van Aerssen, niet zoo vlug, hoe noemt U dat ding... een trans...por...teur, zegt U?’

*Door Marnix van Aerssen**

Samen met zijn vrouw is Louis Couperus in het najaar van 1921 begonnen aan een reis die hem als speciaal correspondent van de *Haagsche Post* naar het toenmalige Nederlands-Indië, Hongkong en Japan zal voeren. Het is in Sabang waar hij zijn eerste stappen op Indische bodem zet. Het havenstadje kent hij nog niet; Java wel, daar woonde hij als schooljongen. De ruim zeventig brieven van zijn hand, die als reisverslag tussen 22 oktober 1921 en 5 mei 1923 in het weekblad verschijnen, zijn vervolgens samengebracht in de bundel *Oostwaarts*.¹ Merkwaardigerwijs is een van de eerste afleveringen, waarin hij ‘het Europeesche effort’ te Sabang beschreef, niet gepubliceerd. ‘Vermoedelijk verloren gegaan,’ schreef hij met spijtbetuiging in de brief waaruit verderop wordt geciteerd. ‘Mijne schetsen worden echter tot een bundel vereenigd, en daarin zal het Sabang-artikel dan zeker een plaats vinden.’ Aldus geschiedde.

‘De kusten groen en goud’ – zo lezen wij in deze bundel – ‘de nog jonge maar tierende havenstad met haar zwart gestapelde kolenloodsen, maken een bizonderen indruk. Die van het energieke, Europeesche effort, in een land en klimaat, door de goden bedoeld voor enkel droomvolle loomte en luiheid, maar voor niets anders.’ Wie anders dan Louis Couperus kan een havenstad zó uitbeelden? ‘De mechanische kolentransporteurs, voor het bunkeren van kolen noodig, verzezen met hunne hypermoderne ijzeren silhouetten en teekenden hunne brugwerken en kraanarm-gevaarten uit tegen het tropisch hemelazuur.’ De schrijver raakte zó gefascineerd door deze ‘tierende havenstad’ dat hij er een uitvoerige beschrijving van gaf.

Bunkeren

Sabang was 130 jaar geleden een klein vissersplaatsje op een eilandje dat bij de geleidelijke vestiging van het Nederlandse gezag over de Oost-Indische Archipel over het hoofd leek te zijn gezien. Voor wie foto’s van het eiland bekijkt uit de tijd van Couperus’ bezoek, moet dat welhaast onbegrijpelijk voorkomen: de prachtige, beschutte Sabang-baai aan de noordzijde vormt een natuurlijke haven voor schepen om er voor anker te gaan, met alle ruimte voor haveninstallaties. Pas door de opening van het Suez-kanaal

'Als wij terugkeeren heeft baron Van Aerssen Beyeren, hoofd-administrateur van de Naamlooze Vennootschap "Sabang", ons genood te komen dineeren. Ik zie voor het eerst het nieuwe type der Nederlansch-Indische huizen. Het oude type eischt de voorgalerij en achtergalerij (...). De modernere Indische menschen namen geen genoegen meer met dit type. Of zij gelijk hadden, laat ik nog in het midden; (...).' Uit: Louis Couperus, Oostwaarts. Volledige Werken Louis Couperus, deel 45, p.32.

in 1869 onderkennen de Nederlanders de mogelijkheden die eiland en baai boden: de nieuwe scheepsroute naar de Oost voerde er langs. In 1877 nam een oorlogsschip Poeloe Weh in bezit en pas in 1893 werd de Nederlandse vlag er voor het eerst gehesen. Aan een kolenstation op het strategisch gelegen eilandje ontstond vooral behoefte vanwege de blokkade van Atjeh, die toen aan de gang was. De Atjeh-oorlog (1873-1904) werd onder meer gevoerd om een einde te maken aan de door de heersers van dit Sumatraanse gebied gestimuleerde zeeroverij in Straat Malakka. Hier voer de scheepvaart tussen Europa en Azië door. Het was de zeestraat tussen Sumatra en het Britse Malakka. Om de blokkade mogelijk te maken was dus een omvangrijke scheepsmacht in die omgeving gewenst. Dit bracht de noodzaak om kolen te bunkeren. In 1899 werd de N.V. Zeehaven en Kolenstation Sabang (kortweg Sabang-maatschappij genoemd) opgericht, mede op aandrang van generaal Van Heutsz en de nog jonge Amsterdammer Ernst Heldring, later president van de Nederlandse Handel-Maatschappij. Binnen enkele jaren werd Sabang een moderne vrijhaven. Het laden en lossen van kolen (deze kwamen vooral uit Sumatra en Bengalen) werd in het begin door koelies met manden gedaan, maar al gauw werd dit gemechaniseerd; door enige elektrische kolentransporteurs, waardoor Couperus zo gefascineerd raakte, ging dit bunkeren veel sneller dan in concurrerende havens als Singapore en Colombo, waar de Britten de scepter zwaaiden. Er kwamen aanlegsteigers voor de mailboten, die Sabang wekelijks

*François en Ima van
Aerssen met kind*

vanuit Nederland passeerden.² Verder kwamen er een droogdok en scheepsreparatiebedrijf, sleepboten, tinbaggermolens, een elektrische centrale en een ziekenhuis. Alles was eigendom van de Sabang-maatschappij, die ook de haven exploiteerde. Dat was een unicum: andere bedrijfshavens in Indië waren alle gouvernementshavens.

Aan het hoofd van het bedrijf in Sabang stond, toen Couperus het bezocht, F.C. baron van Aerssen Beijeren van Voshol.³ Deze was er toen al negen jaren werkzaam. Hij had de gewoonte om geregeld enige passagiers van de mailboten, ook al kende hij ze niet, bij zich thuis uit te

nodigen. Hij liet ze dan wat van het eiland zien en vertelde hun over het bloeiende bedrijf dat hij leidde.⁴ Voor zijn gasten vormde een etentje aan de wal een prettige afwisseling na een maand lang scheepsvermaak. En zo werden ook Louis en Elisabeth Couperus uitgenodigd bij de veel jongere, pas getrouwde François en Ima van Aerssen (hij was 38, zij 25). Ze hadden elkaar nooit ontmoet, maar Van Aerssen had eerder die dag de naam Couperus zien prijken op de passagierslijst, die hij gewoontegetrouw van de scheepsagent ontving. Het ijs was snel gebroken, want de Van Aerssens hadden ook hun kennissen Jan Feith (journalist en schrijver, 1874-1944) en diens vrouw uitgenodigd en die bleken aan boord grote vrienden van de Couperussen te zijn geworden. In zijn reisverslag beschrijft Couperus het huis van de Van Aerssens ('ik zie voor het eerst het nieuwe type der Nederlandsch-Indische huizen'). Ook gaat hij uitvoerig in op de activiteiten van de Sabang-maatschappij, waarover die avond gesproken werd. Toen de avond te kort bleek om alle vragen van de intens geïnteresseerde Couperus te beantwoorden, werd het gesprek de volgende ochtend voortgezet, toen het echtpaar Couperus aan boord werd opgezocht vlak voordat het schip vertrok.

Mooi Nederlandsch

In een brief aan haar ouders, baron en barones Van Asbeck-Kluit,⁵ waaruit het hierna volgende is gelicht, gaf Ima van Aerssen een uitbundige beschrijving van de ontmoeting met Louis en Elisabeth:

Sabang, 4 November 1921

We hadden met den loods een briefje meegegeven, om voor ons eenige invitaties te doen voor de boterham: natuurlijk de Feiths & de heer & mevr. Couperus, die we op de passagierslijst hadden ontdekt. Om 7 uur kwam 't hooge bezoek, nadat eerst de Feiths al waren binnengevallen na een heerlijke zwem. Het [echtpaar Couperus]

zijn eenig aardige, hartelijke, enthousiaste mensen. Mevr. Couperus is een oudere dame die heel knap moet zijn geweest, dunkt me, en die nu haar ouderdom niet verstoppt. Zij is lang & houdt zich zeer recht & maakt een indruk als persoonlijkheid. Hij is gedeeltelijk kaal, verder grijs. Dadelijk een prettig algemeen gesprek, gemakkelijk door de zoo heterogene elementen der beide schrijvers, die zoo eenig met elkaar omsprongen. Zij zijn zeer bevriend geraakt aan boord. Als Couperus praat, spreekt hij in zijn eigen stijl; zoo vroeg hij, waarom we beneden geen velum lieten aanbrengen, toen we 't hadden over 't resonneeren. Als hij begint denk je dat hij een aansteller is, maar hij is eenvoudig zichzelf & anders dan de anderen. Wanneer hij van iets niet op de hoogte is geeft hij zich geen airs alsof, maar vraagt alles. Alles bij elkaar is hij zijn gezelschap overwaard, & genoten wij zoo van een en ander dat we haast niet sliepen 's nachts.

Ter eere der étrangers de marque schonken we een glaasje champy, waarbij François de gasten & deze ons toespraken. Boven haptten we wat koelte op 't balcon. Mevr. Feith vroeg, hoe 'k mijn dag doorbracht. Midden in mijn verhaal zeide Couperus opeens 'Mevr. Van Aerssen spreekt zulk mooi Nederlandsch. En zoo gewoonweg.' 'k Antwoordde, dat 'k dit zeker aan mijn vader zou schrijven, daar deze daar altijd zooveel zorg aan besteedde & 't hem dus een groot plezier zou doen dit te hooren. Na 't afscheid nemen draaide hij zich nog weer eens om, gaf me nogmaals een hand, en zei: 'Ik dank u nog eens van ganscher harte voor uw groote gastvrijheid, en 't heeft me zoo'n genoegen gedaan in de eerste haven van Indië zulk mooi Nederlandsch te hooren spreken'. — Handkus.

Hierop volgde een niet minder uitbundige toevoeging van de hand van François van Aerssen, waarin hij de ontmoeting van de volgende ochtend weergaf:

Toen ik 's morgens vroeg aan boord ging, trof ik den grooten Louis aan, die in een ochtendkleedij liep bestaande uit een combinatie van een lichtlila pyjama met laag uitgesneden hals, waaruit een witte Schillerkraag te voorschijn kwam. Hij was een en al belangstelling, wilde graag nog van alles te weten komen, maar kon ook weer niet over Sabang zoo'n heel groot stuk in de Haagsche Post inzenden. In een etherisch zakboekje werden met gouden potloodje de dingen opgeteekend uit mijn mond. Wij zijn benieuwd hoe dat worden zal; men stelle zich toch goed voor: Couperus, die probeert een groote electriche kolentransporteur te beschrijven! 'Wacht U even, mijnheer van Aerssen, niet zoo vlug, hoe noemt U dat ding... een trans...por...teur, zegt U, maar wat is dan wat ik daar zie, dat lange ding, die... passerelle... ah zoo, is dat de transporteur.' En het gouden stiftje vereeuwigd mijn zeggen. Een oogenblik later, wij treffen het, is er een haai te zien vlak bij het schip. 'Mijnheer Couperus, komt U eens gauw kijken, een echte haai, een klein exemplaar, maar toch een gevaarlijk beest.' 'Ah, daar zie ik hem, en zegt U mij toch, die haai... eet... die... mij... op?'

Ik haal voor grooten Louis een aangeteekend stuk van het postkantoor, breng het hem aan boord bij zijn hut, tegelijk met de uitgepakte deelen voor Ima's verjaardag, die ik hem toonen wil.⁶ Ik hoor een zwakke stem ergens uit verborgen diepten:

Couperus zit in het bad. Ik wacht wel even buiten, en een zacht gedruisch kondigt den naderenden Meester aan. Hij komt, doch niet verder dan achter het hutgordijn, waarmee hij zich als met een peplum drapeert, en, het illustre hoofd mijwaarts nijgende:

‘U neemt mij niet kwalijk, niet waar... ik... heb... héél... weinig... aan.’

Ik neem het hem niet kwalijk, wie zou Couperus, kersversch uit het ochtendbad, iets kwalijk kunnen nemen! Ik laat hem het geschenk aan Ima zien.

‘O, hoe bijzonder aardig, ik... houd... zooveel... van... Iskander!’

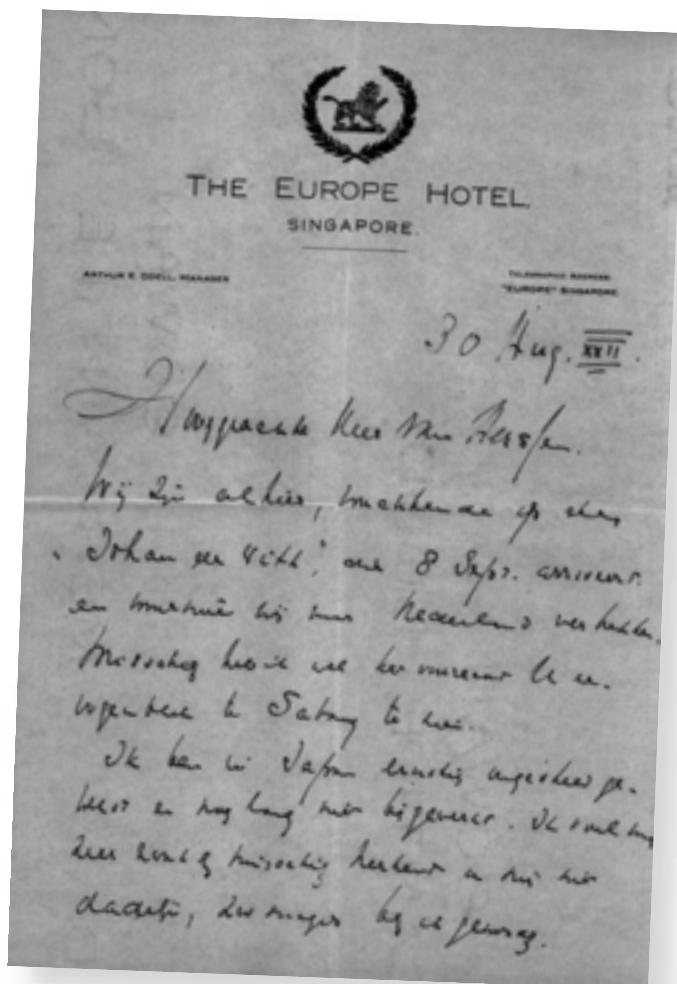
Veel van wat hij die twee dagen gezien en beleefd heeft, moet een puzzle voor hem zijn. Toen iemand van het gezelschap bij ons thuis hem [de vorige avond] iets trachtte uit te leggen over de haven van Sabang en mijn werk, vroeg hij mij of ik dus, een internationale positie innemende, Gezant van vele vreemde Vorsten was.

Hij bedacht dat wij een gezamenlijke briefkaart aan zijn zuster, Mevr. Vlielandster Hein, die ik ken, moesten sturen. Aan mijn schrijftafel is die bijzondere gebeurtenis overkomen, dat Louis zich gezet heeft tot het schrijven van die enkele woorden van vriendelijkheid aan de ververwijderde verwante, en men moet met die dingen maar boffen: de pen, waarmee Louis schreef, was een buitengewoon zachte pen, een pen zoo zacht dat Louis het moest uitroepen van vreugde hoe heerlijk zachte pen die pen was. Wij vonden van die soort den volgenden ochtend nog één enkele pen; konden wij iets anders doen, dan aan boord, voor het afscheid, die pen, met een lichtblauw zijden draadje gehecht op ons kaartje, als persoonlijk souvenir den Dichter aan te bieden? Tegelijk met een bloemetje natuurlijk, dat hij, na het gracielijk uit Ima's hand aangenomen te hebben, langs lijnen van geleidelijkheid overbracht naar zijn knoopsgat. Een koele dronk bood hij aan, maar toen moest plotseling iedereen van boord, het schip ging vertrekken. Wij stonden op den steiger, wuivende tegen onze gasten, of liever, flauw pogende te wuiven, want wat is ons gebaar, vergeleken bij dat van afscheid-wuivenden Louis... ach, ik kan er niet zonder weemoed aan denken...en dan het gebaar, waarmee hij ons de helaas te laat komende koele dronk van heerlijk framboisesap met ijs uit de verte, met kwijnende wanhoop, toch nog als het ware aanbod...

Hij beloofde, indien de terugreis hierlangs zou gaan, ons te waarschuwen, wij zullen dan trachten zijn vrouw en hem bij ons te logeeren. Maar dan moesten wij ook plechtig beloven, als wij ooit in Italië kwamen, hem te waarschuwen, daar zou hij en niemand anders onze gastheer wezen, in zijn Italiaansche villa, daar was hij thuis.

En terwijl telkens weer al die dwaze en grappige herinneringen aan onze korte kennismaking terugkomen, hebben wij het gevoel van groote oprechte hartelijkheid en heel veel innigheid ontmoet te hebben bij dezen toch heel bizonderen man. Van een eerlijk fond, van groote gemaaktheid in woord en gebaar, maar van telkens aan de oppervlakte komende naieve eenvoud.

Een ontmoeting, die wij in dankbare herinnering houden.

Brief van Couperus uit Singapore aan Van Aerssen, gedateerd 30 augustus 1922

Ziek

Het echtpaar Couperus vervolgde zijn reis; Sumatra, Java, Hongkong en Japan werden bezocht. Bijna een jaar later kreeg Van Aerssen een brief van Couperus uit Singapore, gedateerd 30 augustus 1922:

Wij zijn allhier wachtende op den 'Johan de Wit', die 8 Sept. arriveert en waarmeê wij naar Nederland vertrekken. Misschien heb ik wel het voorrecht U een oogenblik te Sabang te zien. Ik ben in Japan ernstig ongesteld geweest en nog lang niet bijgewerkt. Ik voel mij zeer zwak en misschien herkent u mij niet dadelijk, zoo mager ben ik geworden.

Wat mij zeer spijt, is, dat het artikel – een mijner eerste – dat ik voor de Haagsche Post schreef en waarin iets van Sabang vermeld werd en uw naam werd vermeld, niet geplaatst werd: vermoedelijk verloren gegaan.

Mijne schetsen worden echter tot een bundel vereenigd, en daarin zal het Sabang-artikel dan zeker een plaats vinden. (...)

Omslag van de eerste druk van Oostwaarts.
Bandontwerp: Tjipke Visser

Helaas echter kon de toezegging aan Couperus – vermeld in de brief van Van Aerssen aan zijn schoonouders – om hem en zijn vrouw op de terugreis te logeren te hebben, niet worden nagekomen. De grote schrijver was te ziek. Dat weten we door een reisverslag – een in die tijd kennelijk populaire vorm van literatuur! – van de hand van de toentertijd bekende schrijfster Annie Salomons,⁷ enige jaren na de reis van Couperus. Ook deze schrijfster wordt door de Van Aerssens thuis ontvangen. Als zij dan het bezoek van de door Annie zeer bewonderde Couperus⁸ tijdens diens uitreis ter sprake brengen, leidt dat tot de volgende reactie in Annie's reisverslag:

Onmiddellijk wordt de gesprekstoel warmer: hij was hier ook geweest, één keer, want toen hij weer hier langs kwam, was hij te ziek om van boord te gaan, en toen hadden ze hem slechts in zijn hut kunnen begroeten... Ik kijk naar buiten, naar het stralende, blauwe water tusschen de groene bergen; hoe moet hij hier hebben genoten, die het leven met zooveel teederheid liefhad! En even lijkt het me, of ik nergens in Holland zijn geest weer zoo nabij heb gevoeld, als in dit verre huis, waar hij, als wij maar kort toefde, maar waarover hij zeker zou hebben gezegd, dat hij er 'allercharmantst' was ontvangen.

Tot een bezoek aan Louis en Elisabeth Couperus in 'hun' Italiaanse villa is het evenmin gekomen. Binnen een jaar na de thuisreis, medio juli 1923, overleed Louis. Enige maanden daarna, maar nog in datzelfde jaar, werd *Oostwaarts* gepubliceerd – een tastbare herinnering aan zijn laatste grote reis. Hij had tot enige dagen voor zijn dood nog de laatste drukproeven ervoor gecorrigeerd. 🍷

**Marnix van Aerssen is de zoon van de Sabangse gastheer en gastvrouw van het echtpaar Couperus*

Noten

1. Louis Couperus, *Oostwaarts. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 45, hoofdstuk 1, deel IV.
2. De term *mailboot* was vooral in de eerste helft van de twintigste eeuw in zwang. Passagiersschepen brachten de post in drie à vier weken uit Nederland naar Indië. Naar hun komst werd verlangend uitgekeken, ook vanwege de leestrommel die een keur van Nederlandse en buitenlandse tijdschriften bevatte!
3. Van Aerssen (1883-1968) was oud-marineofficier en later onder meer gezant in Australië, ambassadeur in China en lid van de Raad van State.
4. Zoals bij Indische ondernemingen vaak het geval was, zetelde de directie van deze N.V. in Amsterdam.
5. W.D.H. van Asbeck (1858-1935), oud-gouverneur van Suriname, had als marineofficier in 1893 de vlaghijsing op Poeloe Weh bijgewoond.
6. Van Aerssen had zijn vrouw voor haar verjaardag *Antiek toerisme en Iskander* gegeven. Geheel toevallig was deze bestelling met hetzelfde schip uit Nederland meegekomen.
7. Reisverslag in *De Amsterdammer* van 21 februari 1925 (deel CLIX van *Bijkomstigheden*).
8. Hoezeer zij hem bewonderde, kan men lezen in Annie Salomons *Herinneringen uit de oude tijd aan schrijvers die ik persoonlijk heb gekend*. Amsterdam, 1984, p.51-57. Hierin staat ook zijn crematie beschreven, waar Elisabeth Couperus Annie naar zich toetrok en zei: 'Mijn man hield zoveel van u.'

Een tranende salonweemoedigheid

Uit *Met Louis Couperus op tournee* van H.T.M. van Vliet blijkt dat Couperus graag voor gymnasiastenverenigingen sprak. Ook de Deventer Gymnasiasten Bond werd vereerd met een voordracht. Een recensent sprak de hoop uit dat de leerlingen geen kwade gevolgen zouden ondervinden van Couperus' onzuivere Nederlands.

Door Jos Paardekooper

Zoals bekend heeft Couperus vanaf voorjaar 1915, na zijn terugkeer uit Italië, tot aan het jaar van zijn overlijden voorlezingen uit eigen werk gehouden, "lezingen" die niet minder bewonderd dan geridiculiseerd werden,' zoals Bastet het formuleert in zijn opstel 'Couperus en het toneel.'¹ H.T.M. van Vliet heeft deze lezingen in *Met Louis Couperus op tournee* in kaart gebracht,² en ons daarmee een even vermakelijk als leerzaam kijkje gegund in dit nog steeds onderbelichte aspect van Couperus' activiteiten voor het theaterwezen, waarmee hij een haat-liefdeverhouding onderhield.

Couperus was zich van zijn toneelcapaciteiten goed bewust, en heeft in zijn eigen onovertroffen stijl onder woorden gebracht welk een plezier hij van zijn voordrachten ondervond, terwijl hij tegelijk ieder aanbod om 'echt' toneel te spelen onverbiddelijk van de hand wees:

Wil ik u eens wat verraden? Maar niemand over vertellen, hoor! Nu dan... èn Roelvink èn Verkade hebben mij prachtige aanbiedingen gedaan om nu en dan 'gast' te zijn in de Koninklijke of op de elegante planken van Die Haghespelers. Ik denk er echter niet aan! Ik zou dan maar één rol kunnen spelen per avond en nu speel ik er vier, vijf, zes... Ik geloof, dat dit een beetje het geheim is, dat ik mijne toehoorders weet vast te houden. Met de vertellende, vlakke stem er tusschen zoo veel mogelijk de *dramatis-personae* van het verhaal te vertolken in stem en even hier en daar, door een enkel gebaar, dit te illustreren.³

Uit het overzicht van Van Vliet blijkt onder andere dat Couperus graag voor gymnasiastenverenigingen sprak; met als enige toneelattributen het bekende marmeren zuiltje en het even befaamde boeddhabeeld. Op deze wijze moet hij, uiteraard onberispelijk gekleed, menig gymnasiast de indruk hebben gegeven dat hij of zij zich voor éénmaal in een écht theatrale omgeving bevond. Hoewel, zoals gezegd, de meningen over zijn optredens nogal uiteenliepen: zowel Bastet als Van Vliet maken melding van recensies waarin sprake is van een krijgende falsetstem, een afschuwelijk papegaaiengeluid en een aanhoudend schel gepiep.

Couperus als voordrachtskunstenaar. Tekening door J.M. Canneel

Gedesillusioneerd

Dat was ook de mening van de naamloze recensent van het *Deventer Dagblad*, die door de plaatselijke gymnasiastenvereniging was uitgenodigd om op 7 oktober 1919 een optreden van Couperus in de Deventer schouwburg bij te wonen. De hele avond was hem 'ronduit een teleurstelling' geweest, en hij wilde niet verhelten te zijn thuisgekomen 'met alweer een illusie armer. Wij hopen maar dat de talrijke aanwezigen, jongens en meisjes, van de lezing die de heer Couperus in de schouwburg uit eigen werk gaf, geen kwade gevolgen zullen ondervinden. Wij hopen dat ook voor de leeraren in de Nederlandsche taal, die met hun discipelen als ze iets overnemen van de voordrachtswijze des heeren Couperus, den grootsten last zullen krijgen. Want er was geen klank, welke de als schrijver terecht gewaardeerde Couperus uitbracht, zuiver Nederlandsch, of het moest zijn in het deel na de pauze.' Om in een waarschijnlijk ongewild-Couperiaanse stijl te eindigen: 'Over alle woorden lag een elegante, tranende salonweemoedigheid die de werkelijke kunst welke in den tekst zelve ligt, niet ten goede komt.' Weliswaar was de recensent van de concurrerende *Deventer Courant* enkele dagen later iets milder, maar ook hij was gedesillusioneerd thuisgekomen.⁴

Wat hadden zij nu, samen met de verzamelde leerlingen van de Deventer Gymnasiasten Bond, die avond te horen gekregen? Dat waren een tweetal klassieke verhalen, te weten 'De dood van Vesta' uit *Antieke verhalen*⁵ en 'De naumachie' uit *Schimmen van schoonheid*.⁶ Dankzij *Met Louis Couperus op tournee*, waarin de Deventer avond overigens ontbreekt, weten we dat als de schrijver voor gymnasiasten sprak, hij vrijwel altijd juist deze twee verhalen voordroeg, hetgeen gezien hun klassieke karakter natuurlijk geen toeval genoemd mag worden.

Het moet trouwens een hele zit geweest zijn; op een regenachtige middag heb ik voor mezelf de proef op de som genomen en de twee vertellingen hardop gelezen, in causerie-tempo. Ik kwam op ruim een uur voor 'De dood van Vesta' en een drie kwartier voor 'De naumachie'. Die moeite had ik mij kunnen besparen, want Couperus zelf heeft het ons voorgerekend:

Ik geloof, dat het heel moeilijk is voor één enkele persoon een publiek van dikwijls honderde menschen één uur en daarna - na het thee-uurtje - nog ruim drie kwartier te boeien. Ik voel echter, en ge zult mij niet al te pedant vinden, hoop ik, als ik het u rond-uit zeg, dat ik het doe. Voelde ik dit niet, dan scheidde ik morgen uit met mijn voordrachten (...). Ik zelf zoû *nooit* een uur en daarna nog eens drie kwartier naar een ander kunnen luisteren en ik ben mijne toehoorders erg dankbaar, dat zij het wèl schijnen te kunnen doen!⁷

Grote opschudding

Couperus' optreden in Deventer stond aanvankelijk geannonceerd voor woensdagavond 16 april 1919, als derde voordrachtavond van de Gymnasiastenbond in dat seizoen. Op het allerlaatste moment liet de schrijver echter weten 'wegens omstandigheden' niet te kunnen komen. Directe bronnen, in de vorm van bewaard gebleven correspondentie met het bestuur van de bond, hebben we niet of niet meer. Het archief van de plaatselijke afdeling – opgericht in 1910 – bestaat nu enkel nog uit een onooglijk pakket brieven, dat ruwweg op jaar in oude kranten uit de late jaren zeventig is gepropt, ongeveer zoals men vroeger gestoomde makreel bij de visboer haalde. Alles wat in deze correspondentie enigszins van meer dan lokale waarde had kunnen zijn, ontbreekt, en is vermoedelijk

tijdens een scholenfusie in de jaren zeventig van de vorige eeuw 'in goede handen' terechtgekomen.

Maar misschien kan toch worden gereconstrueerd waardoor Couperus' optreden op die zestiende april geen doorgang kon vinden. Een maand eerder was zijn lievelingsneef Frans Vlieland Heijn in Oslo in het huwelijk getreden met de actrice Enny Vrede, die voor hem van haar eerste echtgenoot, de toneelleider en acteur Eduard Verkade, was gescheiden. 'Omstreeks half april keerden zij terug met de Amstel I, een vrachtboot met passagiersaccommodatie. Maar zij zouden Nederland nimmer weerzien. Het schip liep namelijk op een mijn. (...) De couranten maakten op 16 april melding van de ramp, die vooral ook door de dood van Enny Vrede grote opschudding verwekte.'⁸

Enny Vrede – haar werkelijke naam was overigens Maria Magdalena Müller – was haar hele, kortstondige carrière verbonden geweest aan het gezelschap Die Haghespelers. Zij had gedebuteerd in *Een ideaal echtgenoot* van Oscar Wilde, waarmee ze in december 1908 ook 'met groot succes' in Deventer was opgetreden. In de jaren daarna stond ze er op het toneel in onder meer *Candida* en *Men kan nooit weten*, beide van Shaw, *De rivalen* van Sheridan, Molnár's *De duivel*, Heijermans' *Uitkomst*, en *De ernst van Ernst*, opnieuw van Wilde.

Zou de gedachte dat zij zo dikwijls op datzelfde podium had gestaan, kunnen hebben meegespeeld bij Couperus' overweging om af te zeggen? Het lijkt niet erg waarschijnlijk, aangezien hij een paar maanden later wél toestemde. Overigens lag er op die zevende oktober 1919 wederom een schaduw over de avond – nog geen drie weken daarvoor was zijn uitgever L.J. Veen overleden. 🐣

De auteur stuitte op dit optreden tijdens onderzoeken die hij deed voor zijn boek Theater in de stad, Het verhaal van een schouwburg, dat voorjaar 2005 bij De Prom te Amsterdam zal verschijnen. De tekst van dit artikel zal daarin in sterk aangepaste en verkorte vorm worden opgenomen.

Noten

1. Opgenomen in Frédéric Bastet, *Al die verloren paradizen... Van en over Louis Couperus*. Amsterdam, 2001, p.217-226. Het citaat is te vinden op p.223.
2. H.T.M. van Vliet, *Met Louis Couperus op tournee. Voordrachten uit eigen werk 1915-1923 in recensies, brieven en andere documenten*. Den Haag, 1998.
3. Louis Couperus, 'Van en over mijne lezingen'. In: *Ongebundeld werk. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 49, p.165-167; het citaat staat op p.166.
4. Recensies in het *Deventer Dagblad* van 8 oktober, van de *Deventer Courant* van 10 oktober 1919.
5. Opgenomen in de Louis Couperus, *Antieke verhalen, Van goden en keizers, van dichters en hetaeren. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 28, p.39-57.
6. Opgenomen in de Louis Couperus, *Schimmen van schoonheid. Volledige Werken*, deel 32, p.40-59.
7. Louis Couperus, 'Van en over mijne lezingen', respectievelijk p.165 en 169.
8. Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam, 1989, p.570.

‘Schrijven is mijn manier van aanwezig zijn’

Het is dit jaar zestig jaar geleden dat Hella Haasse (1918, Batavia), net als Couperus, debuteerde met een dichtbundel. Sindsdien bouwt zij onvermoeibaar aan een indrukwekkend oeuvre dat niet in een enkele zin te omschrijven valt. In haar Amsterdamse appartement sprak ik met haar over liefde voor personages, het kostbare vermogen om waar te nemen, Couperus en natuurlijk... Indië.

Door Erik Schoonhoven

Ik ben in Indië geboren en ik ben er opgegroeid. Ik heb daar eindexamen gedaan en ben vervolgens in 1938 naar Nederland gegaan. Couperus heb ik op school leren kennen. Ik zat op de gymnasiumafdeling van de Carpentier Alting Stichting, destijds de beste school in Nederlands-Indië. We kregen bijzonder goede lessen in taal en geschiedenis. Vooral bij oude geschiedenis kwam het werk van Couperus ter sprake. In mijn schooljaren heb ik *Iskander*, *De berg van licht* en *De komedianten* gelezen, maar ook verhalen als *De naumachie* en *Antiek toerisme*, die in de klas werden behandeld. Wat later op de middelbare school heb ik *Eline Vere* voor het eerst gelezen. Het was een zeer belangrijk boek voor me, en dat is het nog steeds, juist ook om de sfeer, het beeld dat het geeft van het leven in Nederland aan het einde van de negentiende eeuw.’

Klassieke taferelen

‘Niet zo heel lang geleden heb ik *Eline Vere* nog eens herlezen. Bij al het werk van grote schrijvers groei je in je leven naar meer begrip voor de personages; dat heb ik met Eline ook. Toen ik jong was, vond ik haar toch een beetje een aanstelster; ze loopt steeds maar melancholiek te doen, vlucht na een ruzie met haar familie in de nacht in een

avondjapon door de regen en werpt zich snikkend beneden aan de trap bij Jeanne en haar gezin. Langzamerhand besef je dat het een mens is met pathologische karaktertrekken. Dan krijg je verschrikkelijk veel medelijden met haar. Het is een personage

‘Ik geloof dat het vermogen om waar te nemen het kostbaarste bezit is wat een schrijver bij zijn geboorte meekrijgt.’

die je je hele leven bijblijft, vooral door de manier waarop Couperus haar voorstelt en haar laat leven temidden van al die andere, zo normale Hagenaars uit die tijd. Hij koos bewust voor die achtergrond; het vormt het contrast met de steeds duidelijker wordende verflensing van Eline.’

‘Wat stijl betreft heb ik een voorkeur voor de Haagse romans, de Italiaanse boeken *Langs lijnen van geleidelijkheid* en *Aan den weg der vreugde*, maar ook hou ik erg van de schetsen die hij in het zuiden heeft gemaakt. Hij schreef ze in een taal die direct

aansluit bij het dagelijks leven, in een ongemaniëreerde stijl, zonder dat precieze of de dweperige verfijning die je in zijn antieke romans tegenkomt en waarin hij eigenlijk dezelfde invalshoek kiest als die van een schilder als Alma Tadema, met die geweldige geromantiseerde klassieke taferelen. Toch ben ik, toen ik zelf met die materie aan de gang ging, erg onder de indruk geraakt van de serieuze research die hij voor dit werk heeft verricht, zijn kennis van zaken over met name het oude Rome. Maar ook bewonder ik zijn visie; het geweldige panorama dat hij oproept in *Iskander* en in *De berg van licht*.'

'Ik heb speciaal aan Couperus gedacht toen ik begon te schrijven aan *Een nieuwer testament*, over Claudius Claudianus, de laatste belangrijke dichter in het Latijn. Hij komt ook voor in het verhaal 'De dood van Vesta' van Couperus. De heidense godsdienst speelde toen, in de vijfde eeuw, allang geen rol meer; Rome was bijna volledig gekerstend. Maar in die tempel werd het heilige vuur nog bewaard door een heel oude priesteres. Zij krijgt bezoek van de jonge Claudius Claudianus. Couperus stelt hem voor als de gevierde dichter in dienst van het keizerlijk hof. Ik heb hem op basis van wat ik meende te lezen in zijn bewaard gebleven poëzie tot een meer complexe figuur gemaakt, een mens met een voor ons nu herkenbaar sceptisch en kritisch bewustzijn.'

Hella Haasse.
Tekening door
Laura van den Hengel

'Aan *Een nieuwer testament*, dat ik zelf mijn beste boek vind, heb ik zeven jaar gewerkt. Ik schrijf, anders dan Couperus, heel langzaam. Niet dat ik in de tussentijd niets anders geschreven heb, maar het duurde lang voordat het in elkaar zat zoals ik het wilde hebben. Ik moet lang nadenken voordat het er staat zoals ik denk dat het er moet staan. Voortdurend overweeg ik of iets scherper gezegd kan worden, of beeldender, zoek ik wat eruit kan, omdat het niet echt nodig is. In de tijd dat ik aan *Het woud der verwachting* werkte, was ik daar nog niet achter. Ik vond het heerlijk om het allemaal op te schrijven, me te verbeelden hoe het allemaal was. Maar dat heb ik afgeleerd. Geschiedenis is,

zeker voor een schrijver, iets ongelooflijk fascinerends; je weet nooit hoe het precies geweest is; iedere generatie heeft weer een ander beeld van een bepaald tijdperk. Steeds worden die interpretaties weer gecorrigeerd, en die nemen we op onze beurt voor een deel mee in ons eigen oordeel. We tasten eigenlijk in het duister, zelfs wat onze huidige tijd betreft, maar voor mij als auteur is dat nu juist het zout in de pap.'

Aandacht

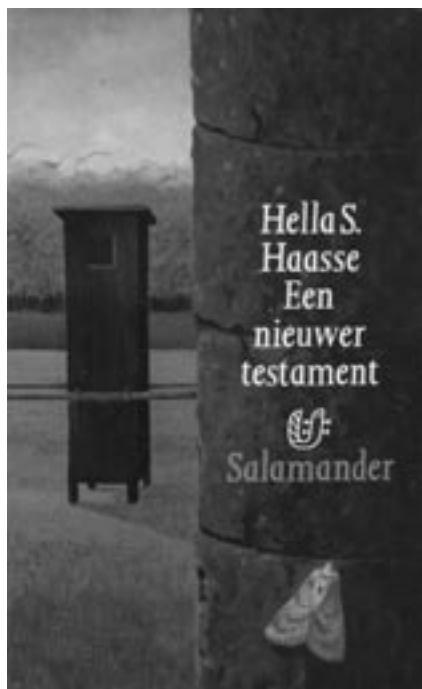
'Ik bewonder Couperus het meest om zijn vermogen verschillende aspecten van de maatschappij, zowel de Indische als de Nederlandse, volkomen *echt* neer te zetten, op een zodanige manier dat de problemen van die mensen je aangrijpen. Je herkent het onmiddellijk, zeker als je enige kennis van zaken hebt wat Indië betreft; je voelt hoe echt, hoe juist geobserveerd en weergegeven het is.'

'Wat dat betreft kunnen moderne auteurs nog wel degelijk iets van Couperus leren. Rijke, gevarieerde en brede aandacht voor hoe mensen in elkaar zitten bijvoorbeeld. Hoe ze handelen in hun privé-leven, hoe ze een *persona* creëren voor de buitenwereld. Couperus stamt dan ook uit een cultuur waarin het enorm belangrijk was hoe je jezelf presenteerde. Uit de manier waarop hij over mensen schrijft,

blijkt dat hij over hen nadenkt, zich echt in hen verdiept. Neem nu de dienstbodes bijvoorbeeld. Zij zijn slechts onbeduidende bijfiguren in de romans, maar Couperus geeft ons net die details, die hen voor de lezer bijzonder levend maken. Dat is een soort van aandacht, een liefde voor personages die je niet zo veel meer tegenkomt. Dat is wat ik nu zo enorm waardeer in Couperus: hoe hij alleen al door middel van dialogen, zonder ze verder te beschrijven, mensen weet te typeren, zodat je ze helder voor je ziet... ik vind dat buitengewoon knap. Ik geloof dat het vermogen om waar te nemen het kostbaarste bezit is wat een schrijver bij zijn geboorte meekrijgt.'

Hormat

'Wat *De stille kracht* tot zo'n uniek boek maakt, is dat Couperus zelf een tijd in Pasoeroean heeft gewoond en uit eigen aanschouwing de stijl van leven van de Javaanse vorstenhoven kende. Ik weet dat de sfeer zoals hij die schetst zo bestaan heeft. Ik heb zelf nog de nadagen van die cultuur meegemaakt. Pas na de Eerste Wereldoorlog is de Indische maatschappij sterk veranderd, onder meer door de komst van meer

Omslag (door Dolf Zwerver) van de tweede druk van *Een nieuwer testament*, als Salamander-pocket (1966)

Nederlandse vrouwen, echtgenotes van de ambtenaren. Voor die tijd was het al sinds de dagen van de V.O.C. gebruikelijk dat jonge mannen die in Indië gingen werken, verbintenissen aangingen met de vrouwen van het land.'

'Het Indië van Couperus vind je ook nog terug in de jeugdherinneringen van Du Perron: de sfeer van de Indische landadel, van de grote Indische families van gemengd bloed, die, net als in *De stille kracht*, omgang hadden met de Javaanse vorsten, de wereld van landgoedbezitters en eigenaars van grote plantages, toen de resident en de ondergeschikte bestuursambtenaren een zeer duidelijk omschreven status hadden. In mijn jeugd bestond die wereld nog wel, maar het werd steeds minder. Veel ouderwetse gewoontes en stijkenmerken, op Java althans, waren nog volop aanwezig, maar er ontstond langzamerhand een heel andere mentaliteit. De tijd van Couperus was meer *tempo doeloe* dan de tijd die ik me herinner. Mijn vader is in 1911 naar Indië gekomen en mijn moeder in 1914; zij hebben echt de overgang van *tempo doeloe* naar het Indië van de jaren twintig meegemaakt. Het is opvallend dat de Nederlandse schrijvers die iets met Indië te maken hebben gehad, allen behoren tot de meest kritische waarnemers van de samenleving daar. Lees het werk van Walraven, Du Perron, Alberts, Maria Dermoût of Bep Vuyk. Ze getuigen er allemaal van hoe de liefde voor die wereld ons heeft veranderd en beïnvloed.'

*'Als ik Couperus persoonlijk gekend had,
zou ik me wellicht ook hebben geërgerd
aan zijn maniërismen.'*

'Als kind in Indië leef je in een veel grotere ruimte, in een overweldigende natuur die altijd om je heen is en nooit verandert, omdat er geen seizoenen zijn. De uitingen van de natuur zijn fel en hevig, met onweten, overstromingen en de onvoorstelbare kracht van de zon. Als je klein bent en je zintuigen zich vormen, dan word je ontzettend beïnvloed door die natuur en door het gedrag van de mensen om je heen. Als je zo bent opgegroeid, hou je later behoefte aan een zekere expansie en, misschien ook door de aanraking met de lokale bevolking, aan vormen van stijl, van *horma*t: het natuurlijke eerbetoon aan de ander, die je in z'n waarde wilt laten. Bij Indonesiërs, en zeker bij Javanen, was dat een belangrijk kenmerk van de samenleving.'

'De pijnlijke plekken van het koloniale bewind die Couperus in *De stille kracht* blootlegt, waren toen al bekend. Onderlinge haat en nijd, intriges en drang om carrière te maken, zijn ingrediënten die je ook vindt in de vele populaire Indische romans uit die tijd. Stilistisch kan geen enkele van die auteurs tippen aan Couperus. Ook Daum niet, maar zijn romans geven wel een buitengewoon levendig en waar beeld van de toenmalige Indische samenleving. Hij schrijft dan wel over uiterst burgerlijke mensen, een soort Europese middenklasse die in Indië zat om veel geld te verdienen, zonder veel culturele ambities. Dat is het verschil met het milieu waarin Couperus thuishoorde.'

'Het is heel jammer dat we door onze eigen stommiteiten en door gebrek aan inzicht in de situatie van na de Tweede Wereldoorlog de kansen hebben gemist om een goede verhouding te ontwikkelen met Indonesië en haar mensen. Dat we alles wat eminente persoonlijkheden als Sjahrir en Hatta te zeggen hadden naast ons neer hebben gelegd, is een ongelooflijke stommiteit geweest. Beiden waren intellectuelen van hoog niveau. Ook Soekarno had een heel goede invloed kunnen hebben. Als we die man fatsoenlijker hadden bejegend, hadden we veel aan hem gehad en zouden we het contact met Indonesië hebben kunnen behouden.'

Stippeltjes

'Het was een gangbare mening, waarschijnlijk van mensen die zijn werk niet heel goed kenden en die het ook maar van horen zeggen hadden, dat Couperus een zacht ei was en dat hij zich altijd in serres terugtrok om te wenen, en meer van dat soort nonsens. Mijn schoonvader bijvoorbeeld, die nooit in Indië is geweest maar ik in Holland heb leren kennen, heeft in zijn jonge jaren Couperus horen voorlezen. Hij kon daar smakelijk over vertellen, hoe Couperus geleund stond tegen een pilaartje en fraaie handgebaren maakte en altijd voortreffelijk gekleed was, maar hij vond hem ook een beetje een verwijfde figuur. Daar heeft Couperus misschien ook wel enige aanleiding toe gegeven. Als ik hem persoonlijk gekend had, zou ik me wellicht ook hebben geërgerd aan zijn maniërismen.'

'Hij leefde natuurlijk ook in een tijd waarin dat tot op zekere hoogte *bon ton* was, zogenaamde uitingen van een verfijnde ziel. Net als al die vreselijke stippeltjes in zijn boeken; dat was ook mode. Maar Couperus is hoe dan ook, door zijn enorme talent en mensenkennis, zijn inzicht in het samenleven van mensen, boven zijn tijd uitgestegen. En als je die puntjes schrappt, staat nog heel veel van wat hij geschreven heeft als een huis. Samen met Multatuli – over wie ook allerlei verhalen de ronde deden; hij zou een doordraver, een warhoofd, zelfs een gek zijn – is hij een van de zeer weinige Nederlandse schrijvers van wereldniveau.'

'Of Couperus nog echt leeft in deze tijd? Dat kan ik niet goed beoordelen. Wordt er nog gelezen tegenwoordig? Alle jammerkreten die ik daarover moet aanhoren, geven mij de indruk dat het steeds moeilijker wordt mensen aan het lezen te krijgen. Ja, iedereen leest de *Da Vinci Code*. Daar heb ik op zichzelf niet zo'n moeite mee, maar verbeeld je dan niet dat je ook nog iets van cultuurgeschiedenis leert, want dat is een misvatting. Maar goed, wat te doen als mensen geen interesse meer hebben in waarom mensen zijn zoals ze zijn? Geen oog hebben voor het drama dat voortvloeit uit het menselijk leven? Toch geloof ik niet dat de roman uiteindelijk ten dode is opgeschreven, want daarvoor maakt literatuur te zeer deel uit van onze denkwereld. Het wordt misschien wel steeds meer een liefhebberij voor een elitair gezelschap, voor een enkeling, maar daar wil ik dan wel bij horen.'

'Ik denk dat Couperus net zo door het schrijven werd bezeten als ik. Mijn hele leven heb ik verschrikkelijk veel gelezen en nooit wat anders gedaan dan schrijven. Schrijven is mijn manier van aanwezig zijn. Niets heeft mij zo beziggehouden en zoveel geschonken als die drang om op papier te zetten wat ik zag en wat ik dacht. Couperus had dat ook, net als iedere schrijver die dat predikaat verdient.' 📖

Heliogabalus en de Vlam van de Lust II

In *Arabesken* nr.23 schreef Caroline de Westenholz over de mogelijke invloed van een oeroude Indiase godsdienst, het shivaïsme, op twee romans die in het fin de siècle aan de Côte d'Azur geschreven zijn: *l'Agonie* van Jean Lombard en *De berg van licht* van Louis Couperus.¹ Zij suggereerde dat Couperus en Lombard misschien dezelfde bronnen onder ogen hebben gehad. In dit tweede deel van haar essay vraagt De Westenholz zich af welke bronnen dit geweest kunnen zijn.

Door Caroline de Westenholz

Als we de mogelijke bronnen willen achterhalen die zowel Couperus als Lombard hebben geïnspireerd bij het schrijven van hun Heliogabalus-romans, dan dienen we ons vizier te richten op het negentiende-eeuwse Frankrijk. De romans zijn immers aan de Côte d'Azur ontstaan.

Valkhoff verwees reeds naar de studies van Jean Réville en Franz Cumont uit respectievelijk 1883 en 1905.² Beide boeken bevinden zich in de Bibliothèque Dubouchage te Nice. Deze bibliotheek bestond reeds in de negentiende eeuw; toentertijd bevond deze zich aan Rue Saint-François-de-Paule 2 in de oude binnenstad, naast de opera van Nice. Helaas bleek het niet mogelijk te achterhalen of Lombard of Couperus er geweest zijn en wat voor boeken zij geleend hebben.³ Geen van beide bronnen verklaart overigens de queeste van de androgyn zoals beschreven door respectievelijk Lombard en Couperus. Wat kunnen deze schrijvers nu hebben gelezen over Indiase mythologie, respectievelijk in de jaren 1880 en in het eerste decennium van de twintigste eeuw?

*Heliogabalus.
Capitolijns Museum,
Rome*

Portret van Max Müller, Duits filoloog en oriëntalist, vertaler van oude Indiase geschriften

De ontdekking van India

De ontdekking van het oude India had natuurlijk vooral plaats in Engeland. Vanaf 1600 handelde de East India Company met dit subcontinent. De indologie als serieuze studie kwam op gang vanaf 1780, onder het gouverneurschap van Warren Hastings. Om de nieuwe kolonie beter onder controle te krijgen, zo realiseerde de bezetter zich, was het noodzakelijk de taal, de godsdienst en lokale gebruiken te bestuderen. Tot dit doel werden verschillende instituten opgezet: een oriëntaalse universiteit in Fort William, een Sanskriet-universiteit in Benares en de Asiatic Society te Bengal. De eerste vertalingen van oude Indiase geschriften, uit het Sanskriet, verschenen vanaf 1785.⁴

De eerste vertalingen van oude Indiase mythologie en filosofie trokken spoedig ook de aandacht van Duitse geleerden. In 1808 verscheen Friedrich Schlegels *Über die Sprache und Weisheit der Indier*. De filosofie van Arthur Schopenhauer werd, zoals bekend, sterk geïnspireerd door de Upanishaden.⁵

In *Arabesken* nr. 23 verwees ik naar de vertalingen van de oude Indiase geschriften door de Duitser F. Max Müller (vanaf 1840). Deze bevatte teksten over hindoeïsme, boeddhisme, taoïsme, confucianisme, zoroastrianisme, jainisme en de islam – in het Engels.⁶ Friedrich Maximilian Müller (1823-1900) was een Duits filoloog en oriëntalist, afkomstig uit Dessau. Hij werd vooral bekend om zijn in zes delen verschenen vertaling, met commentaar, van de *Rig-Veda* (1849-1873). Van 1875 tot aan zijn dood was hij bezig met de uitgave *The sacred books of the East*, in 51 delen.

Frankrijk had vanaf de jaren 1720 al twee kleine kolonies in het zuiden van het subcontinent: Mahé in het westen en Pondichery in het oosten.⁷ In de loop van de negentiende eeuw trokken ook Franse geleerden naar India. Zodoende kwamen er ook Franse publicaties op de markt.

Indologie in Frankrijk

Tussen 1840 en 1850 werd een gedeelte van de Purana's, de 'bijbels' van het shivaïsme, in het Frans gepubliceerd, in de vertaling van Eugène Burnouf. Dit betreft de *Bhāgavata Purana*, de eerste van de serie.⁸

De *Bhāgavata Purana* is één van populairste Indiase geschriften. Het handelt vooral over de avonturen van Krishna, een incarnatie van de god Vishnu, en beschrijft onder andere de kosmogonie, de theogonie en de geschiedenis van de verschillende wereldtijdperken. Volgens het oude hindoeïsme waren er vier wereldtijdperken: de satya yuga, het tijdperk van de waarheid of het gouden tijdperk; de tetra yuga, het zilveren tijdperk; de dvārapava yuga, het bronzen tijdperk en ten slotte de kali yuga, het ijzeren tijdperk of dat der conflicten, waar we nu in leven. Elk tijdperk duurt ongeveer een miljoen jaar – behalve het laatste, dat de helft daarvan bestrijkt zal. Dan wordt de schepping verwoest door een groot vuur of een zondvloed, en breekt de nacht van Brahma aan. Wanneer Brahma weer wakker wordt, worden de zonnestelsels, de planeten, de aarde en de levende wezens opnieuw geschapen.⁹ De kali yuga, het tijdperk waarin wij nu leven, is een periode van verval en decadentie. Het wachten is op de resorptie van de schepping: de grote wereldbrand.

In de loop van de negentiende eeuw verschenen er in Frankrijk veel meer publicaties over de godsdiensten van het oude India. Omstreeks 1876 trok bijvoorbeeld Emile Guimet naar Zuid-India om een inventaris te maken van de heilige plaatsen daar. Dit resulteerde in het artikel 'Huit jours aux Indes' dat werd gepubliceerd in het boek *Mirages Indiens. De Ceylon au Népal* (1876-1886). Gustave Le Bon, medeauteur van het boek, was één van de eerste westerlingen die Nepal bezocht (in 1884-1886), waar hij het brahmanisme en het boeddhisme bestudeerde. In 1887 publiceerde hij het rijk geïllustreerde *Les civilisations de l'Inde*.

De god Shiva en de rituelen rond zijn eredienst werden in Frankrijk aanvankelijk vooral beschreven door gechoqueerde reizigers. Zo wordt deze eredienst bijvoorbeeld uitgebreid vermeld in het boek van Louis Jacolliot: *Christna et le Christ* (Parijs, 1877).

De grote Franse Indoloog was August Barth. Deze publiceerde vanaf 1880 in het nieuwe tijdschrift *Revue de l'histoire des religions*. In 1914 werden zijn artikelen verzameld in een feestbundel, getiteld *Quarante ans d'Indianisme*. Het eerste deel is gewijd aan de godsdiensten van het oude India. Het shivaïsme en de cultus van de goddelijke androgyn komen hierin uitgebreid aan de orde.¹⁰

De oeroude godsdienst van het shivaïsme in het bijzonder en die van het hindoeïsme in het algemeen waren in het Frankrijk van de negentiende eeuw dus gevoelig bekend. In intellectuele en artistieke kringen van het Frankrijk van omstreeks 1850 was de vertaling van de *Bhāgavata Purana* door Eugène Burnouf een openbaring. Kunstenaars die uitgekeken waren op het steeds academischer wordende classicisme, geschokt door de verburgerlijking en het toenemende materialisme in de maatschappij en teleurgesteld door het mislukken van de revolutie van 1848, zagen in het hindoeïsme een nieuwe droom. Dit gold met name voor de dichters en kunstenaars van het decadentisme en het symbolisme.

'Dankzij de ontdekking van haar mythen en monumenten werd India het mystiek centrum voor de Europese intellectuelen,' schrijft Philippe Jullian.¹¹ '(...) India was de inspiratiebron voor gedichten van Verhaeren, Moréas en Cazalis, de grote vriend van Redon; Moréas, de grondlegger van het symbolisme, nam zelfs de Indiase naam Lahor

aan.¹² Flaubert liet in zijn *La tentation de Saint Antoine* – in 1894 gedeeltelijk door Couperus in het Nederlands vertaald¹³ – de goden uit de Veda's de revue passeren. De schilder Gustave Moreau werd ook geïnspireerd door het oude India. Hij vond inspiratie in het tijdschrift *Le tour du monde*, dat ontstond aan het eind van het tweede keizerrijk. Moreau bezat het boven genoemde boek over India van Gustave Lebon, *Les civilisations de l'Inde*.¹⁴

Eén van de eerste Franse dichters die geïnspireerd werd door de vertaling van de *De Bhāgavata Purana* door Eugène Burnouf was een jeugdfavoriet van Louis Couperus: Leconte de Lisle.

Leconte de Lisle

Charles Marie René Leconte de Lisle (1818-1894) werd geboren op het eiland Réunion – toen Bourbon geheten – in de Indische oceaan, als zoon van een militaire chirurg; de familie bezat er een suikerplantage. Op vierjarige leeftijd verliet hij het eiland, maar keerde er vier maal terug. Als opgroeiende jongeman reisde hij uitgebreid door India. Vanaf 1846 vestigde hij zich voorgoed in Frankrijk, maar hij zou het tropische paradijs uit zijn jeugd nooit vergeten.

Zoals zoveel intellectuelen uit zijn tijd raakte Leconte de Lisle bevlogen door de revolutionaire ontwikkelingen in Frankrijk. Toen hij zich in 1848 verkiesbaar had gesteld maar niet gekozen werd, keerde hij de politiek echter radicaal de rug toe en wijdde hij zich uitsluitend aan de poëzie.

In 1852 verscheen zijn eerste gedichtenbundel, *Poèmes classiques*, tien jaar later gevolgd door *Poèmes barbares* en in 1884 door *Poèmes tragiques*. In het voorwoord van de eerste bundel zette Leconte de Lisle zijn doelstellingen uiteen.¹⁵ Hij wilde in zijn werk de ontwikkeling van de verschillende wereldgodsdiensten weergeven: de polytheïstische der Hindoes, van het oude Scandinavië en het klassieke Griekenland en de monotheïstische uit het Midden-Oosten. Elke godsdienst was tot bloei gekomen en ten onder gegaan met zijn specifieke beschaving. De laatste religie was het christendom, en dat was nu op zijn beurt aan het uitsterven, aldus Leconte de Lisle.¹⁶ Voor het menselijk ras was geen noemenswaardige toekomst te verwachten; hij voorzag slechts verval en uiteindelijk de definitieve ondergang. Voor kenners van het hindoeïsme is het duidelijk dat hij doelt op de kali yuga.

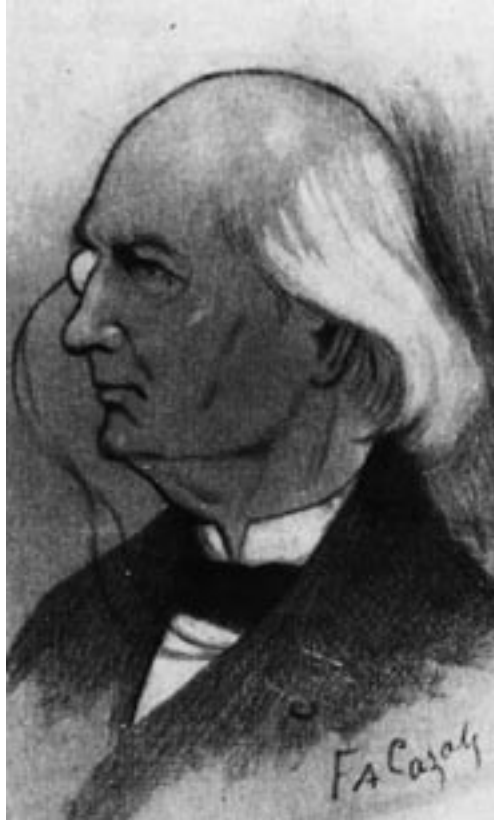
Als Leconte de Lisle's literaire voorbeeld golden dichters uit de tijd dat poëzie, religie en maatschappij nog met elkaar samenhangen, zoals Homerus met diens *Ilias* en het *Ramayana* van Valmiki. Sinds die klassieke tijden heeft ook de poëzie zijn vitaliteit verloren, zo betoogde hij: '...décadence et barbarie ont envahie l'esprit humain.' Het is geen wonder dat Leconte de Lisle te boek staat als een aartspessimist.

De *Poèmes Classiques* sloegen in als een bom. Vooral de hindoeïstische gedichten overrompelden het lezende publiek: 'l'Orientalisme, avec les travaux de Burnouf, commence seulement à pénétrer les milieux cultivés,' aldus een modern overzichtswerk.¹⁷ De *Poèmes Classiques* werden bekroond door de Académie Française, waar Leconte de Lisle later de zetel van Victor Hugo zou innemen. De dichter werd in één klap de aanvoerder van de School der Parnassiërs, een stroming in de poëzie die, in de voetsporen van Théophile Gautier, de 'l'art pour l'art'-theorie propageerde. Deze school zou echter spoedig overschaduwd worden door de reeds genoemde dichters van het decadentisme en symbolisme.

Louis Couperus en Leconte de Lisle

Leconte de Lisle was zoals gezegd één van Couperus' favorieten uit zijn jeugd. De poëzie uit Couperus' debuutperiode is duidelijk door de School der Paranssiers geïnspireerd: 'Bacchanten, odaliskken, sirenen en eunuchen bevolken deze parnassiens-poëzie, maar zij blijven operafiguren zonder veel inhoud,' schrijft Bastet.¹⁸ In een bespreking van Couperus' *Een lent van vaerzen* (1884) schrijft zijn leraar Jan ten Brink dat Couperus de weg van onder andere Leconte de Lisle gevolgd heeft.¹⁹

Critici meenden ook elders voorbeelden te zien van de invloed van Leconte de Lisle. Op 2 september 1889 las Couperus Netschers bespreking van *Eline Vere* in het blad *Nederland*. Netscher schreef onder andere:

Charles Leconte de Lisle. Tekening uit 1894 van F.A. Cazals

Op vele plaatsen zijn de tooneelen en beschrijvingen te Orientalistiesch en te Slaviesch (...). Uit zijn tijd, dat hij nog verzen maakte en door imitaties zijn bewondering voor Leconte [sic] de Lisle aan den dag legde, dagteekent mogelijk zijn penchant naar een baroque kleurigheid van verwen, een mislukte Oosterschheid van luye weelderigheid, een schitteren met zoogenaamd Orientalistiesche beschrijvingen (...).²⁰

Het is interessant te weten wat Couperus zelf van deze kritiek vond. Een dag later weersprak hij een aantal zaken uit Netschers recensie in een brief:

Ook mijn zoogenaamd Orientalisme beschouw je verkeerd. Dit heb ik noch uit Leconte de Lisle noch uit een anderen dichter, maar wel uit mijzelf, uit mijn eigen karakter, uit mijn eigen indolentie. Juist omgekeerd als jij meent, bekoorde mij L. de L., omdat ik in zijne poëzie veel vond, dat mijn eigen neigingen convenieerde. En ik begrijp niet, dat jij, die me zoo lang kent, dezen fout hebt gemaakt, en niët hebt ingezien, dat mijn 'Orientalisme' wel door lectuur gevoed werd, maar oorspronkelijk in mijzelfen kiemde.²¹

In de roman *Metamorfoze* laat Couperus Hugo Aylva zijn favoriete lectuur opsommen: 'Toen boeiden hem Gautier, Leconte de Lisle, Hamerling vooral.'²²

Omstreeks 1918 was Couperus uitgekeken op Leconte de Lisle. In dat jaar schreef hij aan de classicus W.E.J. Kuyper: 'Leconte de Lisle, dien ik vroeger zeer bewonderde, heeft mij op den duur te leure gesteld door zijn onbewogenheid. Als U, vind ik zijn Polyfemos te statig en zie ik hem ook meer als een groote, goeie verliefde lobbos (...)'²³

De poëzie van Leconte de Lisle bevat enkele thema's die we regelrecht kunnen terugvinden in het werk van Louis Couperus.²⁴ Zo vinden we bij de Franse dichter het thema van de kosmogonie, het ontstaan van de kosmos, onder andere in het gedicht 'La vision de Brahma'. Dit thema behandelt Couperus in *God en goden*.²⁵ In de gedichten 'l'Astre rouge' en 'Soleils! Poussières d'or' vinden we de dovende ster en zoon terug, door Couperus ook genoemd in zijn feuilleton 'Onder den Boeddha'.²⁶ De aanbidding van een zonnegod, een zonnecultus dus, is het onderwerp van het gedicht 'Surya. Hymne Vedique' (Surya is een hindoeïstische zonnegod); dit komt bij Couperus natuurlijk het duidelijkst aan de orde in *De berg van licht*.²⁷ In Leconte de Lisle's gedichten 'Qain' en 'La vigne de Naboth' figureert de 'jaloerse' god Jahweh; precies ditzelfde thema komt voor in Couperus' verhaal 'Jahweh' in *God en goden*.²⁸

Ook de god Shiva komt voor in de gedichten van Leconte de Lisle. Shiva wordt allereerst genoemd in een gedicht, getiteld: 'l'Arc de Çiva',²⁹ dat handelt over het verhaal hoe Rama de boog van de god vernietigde.³⁰ Dit gedicht is voor ons doel niet erg interessant. In zijn laatste dichtbundel, *Poèmes Tragiques et dernières poèmes*, staat echter een belangrijk gedicht over de oudste god van India, getiteld 'La joie de Siva'.³¹ Om de toon van Leconte's poëzie in het algemeen en de relevantie in verband met het werk van Louis Couperus weer te geven is het interessant dit korte gedicht hier in zijn geheel te citeren. Mijn vertaling – Leconte de Lisle is bij mijn weten nooit in het Nederlands vertaald – volgt direct op de Franse tekst (zie pagina 25).

De god Shiva wordt hier bezongen in zijn destructieve hoedanigheid, als hij het universum ten onder heeft doen gaan. Tegelijkertijd wordt hier de fameuze kosmische dans van Shiva beschreven, waaruit de wereld ten slotte opnieuw zal ontstaan. Bij het eerste deel van mijn artikel werd een bekende illustratie hiervan afgebeeld; de ring van vlammen waarin het beeld in die foto gevangen is, stelt de brand van het universum voor.³² Ten slotte wordt Shiva hier door Leconte de Lisle afgeschilderd als 'dronken van wellust', wellust om zijn destructie, in dit geval.

Jean Lombard en Leconte de Lisle

Het is zeer waarschijnlijk dat ook Jean Lombard bekend was met de gedichten van Leconte de Lisle.

l'Agonie van Jean Lombard is onlangs opnieuw uitgegeven;³³ hierover leest u elders in deze *Arabesken*. Voor ons doel is het van belang dat de inleidster tot de heruitgave specifiek het thema van de dreigende apocalyps beschouwt als essentieel voor *l'Agonie*. De reden voor deze obsessie ligt vermoedelijk in het feit dat Jean Lombard, die een vurig socialist en vakbondsman was, zich evenals Leconte de Lisle op het schrijven stortte uit teleurstelling in de politiek.³⁴ Het verschil tussen het decadente Rome en het Frankrijk van de jaren 1880 was, voor socialistische tijdgenoten: 'Pour Rome, ce fut la FIN; pour nous, ce sera la REGENERATION', aldus een recensie getiteld 'littérature socialiste' (uit 1888), geciteerd achterin het boek.³⁵ De op handen zijnde ondergang van een decadente beschaving was omstreeks 1885 natuurlijk niet Leconte de Lisle's exclusieve terrein meer.

Eén specifiek motief in Lombards boek wijst regelrecht op de invloed van Leconte de Lisle: het motief van het bloedend oog ('l'oeuil ensanglanté') van de Brundisiër

Les siècles, où les Dieux, des longtemps oubliés,
 Par millions, jadis, se sont multipliés;
 Les innombrables jours des aurores futures
 Qui luiront sur la Vie et ses vieilles tortures,
 Et qui verront surgir, comme des spectres vains,
 Des millions encor d'Ephémères divins;
 Et l'âge immesuré des astres en démente
 Dont la poussière d'or tournoie au Vide immense,
 Pour s'engloutir dans l'ombre infinie où tout va;
 Tout cela n'est même pas un moment de Siva.
 Et quand l'Illusion qui conçoit en qui crée,
 Sterile, aura tari sa matrice sacrée
 D'où sont nés l'homme antique et l'universe vivant;
 Quand la terre et la flamme, et la mer et le vent,
 Et la haine et l'amour, et le désir sans trêve,
 Les larmes et le sang, le mensonge et le rêve,
 Et l'éblouissement des soleils radieux,
 Dans la nuit immobile auront suivi les Dieux;
 Se faisant un collier de béantes machoires
 Qui s'entre-choqueront sur ses épaules noires,
 Siva, dansant de joie, ivre de volupté,
 O Mort, te chantera dans ton Eternité!

*De eeuwen waarin de lang vergeten goden
 Zich eertijds bij miljoenen vermenigvuldigden
 De ontelbare dagen van toekomstige zonsopgangen
 Die schitteren over het Leven en haar oude martelingen
 En die, als ijdele spoken, nog miljoenen
 Goddelijke Eendagsvliegen zullen zien rijzen;
 En de onmetelijke leeftijd van sterren in verval
 Waarvan het gouden stof ronddwarrelt in de immense
 Leegte, om te worden verzwolgen door de oneindige
 schaduw waarin alles verdwijnt;
 Dit alles is voor Siva zelfs niet eens een ogenblik.
 En wanneer de Illusie die concipeert en die scheidt,
 Steriel, haar heilige baarmoeder heeft uitgeput
 Waar de antieke mens en het levend universum uit geboren zijn;
 Wanneer de aarde en de vlam, en de zee en de wind,
 En de haat en de liefde, en de onuitputtelijke lust,
 En de tranen en het bloed, de leugen en de droom,
 En het gedooft zijn van stralende zonnen,
 De Goden in de onbeweeglijke nacht hebben gevolgd;
 Dan vervaardigt Siva een ketting van grijnzende kaken
 Die op zijn zwarte schouders rammelt,
 En dansend van vreugde, dronken van wellust,
 Bezingt hij, O Dood, jou in jouw Eeuwigheid!*

Asprenas, dat in het boek zo vaak voorkomt, dat David het een *Leitmotiv* noemt. Precies hetzelfde motief wordt als metafoor gebruikt in het gedicht 'l'Astre rouge' van Leconte de Lisle.³⁶

Conclusie

De vraag naar de mogelijke bronnen van Jean Lombard en Louis Couperus voor hun kennis van Indiase mythologie in het algemeen en het shivaïsme in het bijzonder is bij deze in zoverre beantwoord, dat we nu zeker weten dat de indologie, zeker in de jaren 1880 van de negentiende eeuw, in Frankrijk een gevestigde wetenschap was. Vele Franse kunstenaars werden erdoor geïnspireerd. De dichter Leconte de Lisle was één van de eersten die de kennis van de indologie in zijn werk zou gebruiken. Het is bekend dat Louis Couperus deze dichter bewonderde; waarschijnlijk is dat Jean Lombard dat ook deed.

Maar komt het specifieke aspect dat centraal staat in zowel *l'Agonie* als *De berg van licht*, namelijk het bewuste terugstreven naar de oorspronkelijke androgyne staat, in de gedichten van Leconte de Lisle aan de orde? Dit is bij mijn weten niet het geval. Hiervoor moeten we in een andere dan een literaire richting gaan zoeken.

Over deze materie hoop ik te berichten in een volgend nummer van *Arabesken*. ♣
(Wordt vervolgd.)

Noten

1. Caroline de Westenholz, 'Heliogabalus en de Vlam van de Lust. Heilig sensualisme in *De berg van licht*.' In: *Arabesken. Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap* 12, nr. 23 (mei 2004), p.4-15.
2. P. Valkhoff, 'Ontmoetingen tussen Nederland en Frankrijk.' In: *De Gids* 1936 (I), p.357-372. Jean Réville, *La religion à Rome sous les Sévères*. Parijs, 1886; Franz Cumont, *Les religions orientales dans le paganisme romain, conférences faites au Collège de France en 1905*. Parijs, 1929.
3. De bezoekersregisters van de bibliotheek beslaan niet de periode dat Couperus in Nice woonde (zij gaan tot 1890) en de naam van Jean Lombard wordt niet genoemd (Lombard stierf in 1891). Vriendelijke mededeling van M. Giraud, conservator van de Bibliothèque Dubouchage, 4 december 2002.
4. Website The European discovery of India: Key Indological Sources to Romanticism. Zie: www.ganeshapublishing.com/India.htm. Zie ook: Philip Lawson, *The East India Company. A history*. Londen, 1993.
5. Zie bijvoorbeeld Arthur Schopenhauer, *De wereld als wil en voorstelling*. Vertaald en toegelicht door Hans Driessen. Amsterdam, 1997 [twee delen]. De Upanishaden vormen het vierde en laatste deel van de Veda, de heilige geschriften van het oude India. Zie Klaus K. Klostermaier, *A concise encyclopedia of Hinduism*. Oxford, 1998.
6. Zie website www.sacred-texts.com/sbe/.
7. Philip Lawson, *The East India Company*, p.82-83.
8. Eugène Burnouf (vertaling en redactie), *(Le) Bhāgavata Purāna ou histoire poétique de Krichna*. Parijs, 1840-1898.
9. Alain Daniélou, *Mythes et dieux de l'Inde. Le Polythéisme Hindou*. Parijs, 1992 (eerste druk: 1975), p.383.
10. 'Toute une moitié des religions çivaïtes est en effet caractérisée par le culte de la divinité androgyne ou de la divinité femelle... (...) Elle a ses racines lointaines dans ces conceptions aussi vieilles que l'Inde d'un dualisme sexuel placé à l'origine des choses (...).' August Barth, 'l'Hindouisme. II. Histoire et doctrines des sectes.' In: *Quarante ans d'Indianisme. Oeuvres d'August Barth recueillies à l'occasion de son 80ème anniversaire*. Deel 1: *Les religions de l'Inde et bulletins des religions de l'Inde (1880-1885)*. Parijs, 1914, p.177.
11. Philippe Jullian, *Decadente dromers. Symbolistische schilders uit de jaren 1890*. Bussum, 1973 (eerste druk: Parijs, 1971), p.132.
12. Idem, p.133.
13. Gustave Flaubert, *La tentation de Saint Antoine*. Parijs, 1874; Louis Couperus, *De verzoeking van de heilige Antonius. Naar Gustave Flaubert. Fragmenten. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 12. Op p.52 wordt de goddelijke androgyne genoemd, zij het in omfloerste termen: ' - Het is de allereerste twee-enigheid der Brahmanen (...).'
14. Pierre Louis Mathieu, *Gustave Moreau. Complete edition of the finished paintings, watercolours and drawings*. Oxford, 1977, p.174-176.
15. Voor een definitieve uitgave zie: *Oeuvres poétiques*. Genève, 1974 [vier delen]. Voor een kritische editie zie: Edgar Pich (ed.), *Oeuvres de Leconte de Lisle*. Parijs, 1971-1981 [vier delen]: *Poèmes antiques* (deel I, 1977), *Poèmes barbares* (deel II, 1976), *Poèmes tragiques et dernières poèmes* (deel III, 1981) en *Oeuvres divers. Articles, préfaces, discours* (deel IV, 1971). Het genoemde voorwoord staat in deze uitgave in het laatste deel.
16. Zie ook zijn *Histoire populaire du christianisme* (1871), een ware filippica tegen de kerk.
17. J.P. de Beaumarchais, Daniel Couty en Alain Reu, *Dictionnaire des littératures de la langue française*. Parijs, 1987, Vol. E-L, p.1351.
18. Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam, 1989, p.108.
19. Idem, p.109.
20. Frans Netscher. In: *Nederland 1918*, deel III, nr.9, p.28 (zie voor de volledige tekst: <http://www.louiscouperus.nl/Recensies/Eline Vere/Netscher - Eline Vere.htm>). Deze 'luye weelderigheid' zou kunnen blijken uit de passage waar Eline wordt vergeleken met een 'weenende, zoet lonkende sirene, die, met een kwijnenden kreet van verlangen, haar loome armen uit het blauw der baren beurt (...)'. Louis Couperus, *Eline Vere. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 3, p.25-26.

21. Geciteerd bij Bastet 1989, p.125.
22. Louis Couperus, *Metamorfoze. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 13, p.27. Théophile Gautier (1811-1872) is vooral bekend om zijn *Mademoiselle de Maupin* (1835); Robert Hamerling (1830-1889) was een Oostenrijks dichter-filosoof en schreef o.a. *Amor und Psyche* (1882).
23. Geciteerd bij Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*, p.558.
24. W. Beversluis vestigde reeds de aandacht op mogelijke invloed van Leconte de Lisle op het esoterisch werk van Louis Couperus. Zie zijn doctoraalscriptie *De invloed van de theosofie op het werk van Louis Couperus*. Universiteit van Leiden, 1994, p.98.
25. Leconte de Lisle, *Poèmes classiques*, p.54-62 ; Louis Couperus, *God en goden. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 22.
26. Leconte de Lisle, *Poèmes tragiques*, p. 22 en p.285-287 ; Louis Couperus, 'Onder den Boeddha.' In: *Van en over mijzelf en anderen. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 27, p.552-557.
27. Leconte de Lisle, *Poèmes classiques*, p.3-5 ; Louis Couperus, *De berg van licht. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 24.
28. 'Dieu triste, Dieu jaloux qui dérobes ta face,/Dieu qui mentais, disant que ton oeuvre était bon,/Mon souffle, ô Pétrisseur de l'antique limon,/Un jour redressera ta victime vivace. Tu lui diras: Adore! Elle repondra: Non!/D'heure en heure, Jahvèh!...' etcetera. Leconte de Lisle, *Poèmes tragiques*, p. 2-18 (citaat: p.15). Zie ook noot 25.
29. Leconte de Lisle, *Poèmes classiques*, p.29-34. De naam van de god wordt hier op ouderwetse manier gespeld.
30. Alain Daniélou, *Mythes et dieux de l'Inde*, p.262.
31. Leconte de Lisle, *Poèmes Tragiques et dernières poèmes*, p.229. Hier inderdaad als 'Siva' gespeld.
32. Zie Caroline de Westenholz, 'Heliogabalus en de Vlam van de Lust', p.8.
33. Jean Lombard, *l'Agonie*. Parijs, 2002. Gepresenteerd door Marie-France David en met facsimiles van de originele illustraties door Auguste Leroux.
34. Evenals Leconte de Lisle werd Lombard niet gekozen toen hij zich verkiesbaar had gesteld. Zie Jean Lombard, *l'Agonie* en P. Valkhoff, 'Ontmoetingen tussen Nederland en Frankrijk.'
35. Jean Lombard, *l'Agonie* 2002, p.511.
36. Leconte de Lisle, *Poèmes tragiques*, p.22.

De geheimzinnige weemoed der Indische zeeën

De *stille kracht* is de mooiste roman van Louis Couperus. Ik ben er meer op gesteld dan op de *Max Havelaar* en beschouw het als het absolute hoogtepunt van de Indische literatuur. Vrijwel alle thema's en motieven die bepalend zijn voor de Indische belletrise komen in deze roman aan bod: van de relatie tussen regent en resident tot de verhouding tussen de Europeaan en zijn huishoudster, van de opkomst van de islam tot de Indo-problematiek, van de feodale sfeer waarin welgestelde Indische families leefden op het land tot de zwaarmoedige stilte van het deftige Batavia. Het valt niet mee om daarbinnen de mooiste passage aan te wijzen, maar als het dan toch moet, kies ik voor een fragment uit het eerste hoofdstuk. Resident Van Oudijck, vermoeid van zijn werk, maakt een avondwandeling naar de kust. Hij wordt vergezeld door zijn oppasser, die met een *tali api*, een vuurtouw, aangeeft welke hooggeplaatste hier voorbijgaat. Aan zee gekomen staart de resident een tijdlang voor zich uit:

In dit oogenblik, moê van het cijferen, opademende in den wind, ademde hij tegelijk met de frischheid van de zee den weemoed van de zee in, den geheimzinnigen weemoed der Indische zeeën, den opspokenden weemoed der zeeën van Java; de weemoed, die aanruischt van verre als op suizende wieken van geheimzinnigheid. Maar zijn natuur was niet om zich over te geven aan mysterie. Hij ontkende het mysterie. Het was er niet: er was alleen de zee en de wind, die frisch was. Er was alleen de walm van die zee, als iets van visch en van bloemen en zeewier; walm, die de frissche wind uitwoei. Er was alleen het oogenblik van herademing, en wat hij, onafweerbaar, voor geheimzinnigen weemoed voelde toch sluipen in zijn, dien avond, wat weeke gemoed, dacht hij te zijn om zijn huislijken kring, dien hij liever wat nauwer gevoeld had, dichter sluitende om wat in hem was vader en echtman. Was er van weemoed nog iets, dan was het dat. Uit de zee kwam het niet; uit de lucht aan, van verre, niet. Hij gaf zich niet over aan een allereerste sensatie van wonderlijkheid... En hij plantte zich steviger, welfde zijn borst, richtte op zijn flinken, militairen kop en snoof, snoof den walm in en den wind...

De hoofdoppasser, neêrgehurkt, met zijn gloei-vuurtouw in de hand, gluurde aandachtig op naar zijn heer, als dacht hij: wat doet hij hier zoo vreemd te staan bij den vuurtoren... Zoo vreemd, die Hollanders... Wat denkt hij nu... Waarom doet hij zoo... Juist op dit uur op deze plek... De zeegeesten waren nu om... Er zijn kaaimannen onder het water, en iedere kaaiman is een geest... Zie, daar heeft men aan ze geofferd, pisang en rijst en dèng-dèng en een hard ei op een vlotje van bamboe; onderaan bij het voetstuk van den vuurtoren... Wat doet de Kandjeng Toean nu hier... Het is hier niet goed, het is hier niet goed... tjelaka, tjelaka... En zijn spiedende oogen gleden op en neêr langs den breeden rug van zijn heer, die maar stond en uitzag... Waar zag hij naar toe...? Wat zag hij aanwaaien in den wind...? Zo vreemd, die Hollanders, vreemd...

De eerste alinea is heel typerend voor Couperus: het terugkeren van woorden en zinnen die steeds sterker, steeds nadrukkelijker worden, als een bezweringsformule. Hoe moet je dat omschrijven? Om die kenmerkende Couperiaanse stijlfiguur aan te duiden kan ik niets beters bedenken dan de term *cumulatieve herhaling*. De verteller presenteert die weemoed van de zee als een feit, als een natuurverschijnsel dat Van Oudijck weliswaar ervaart, maar niet als zodanig onderkent. Hij stelt zich niet open voor die maritieme melancholie, maar schrijft het effect daarvan aan iets anders toe, aan wat hij mist in zijn huiselijke kring.

In de tweede alinea richt de verteller zijn aandacht op de oppasser. Zulke ondergeschikte vertegenwoordigers van de inheemse bevolking krijgen zelden een stem in de Indische literatuur. Elders in de roman worden de gedachten van de regent weergegeven op een manier waaruit blijkt dat de verteller die gedachten kent, maar het opvallende hier is nu juist de formulering 'als dacht hij', met de nadruk op 'als'. De verteller weet niet, maar vermoedt. De passage geeft ook prachtig de afstand weer tussen de Hollander en de Javaan, een distantie die onoverbrugbaar lijkt en daardoor vooruitwijst naar de centrale idee van de roman. Bovendien is het natuurlijk een vooruitwijzing naar de geheimzinnige krachten die later in stilte hun werk gaan doen, dwars tegen de luide kracht van de overheerser in. En is de angst van de oppasser uiteindelijk ook niet een metafoor voor Couperus' eigen visie op Insulinde, omdat hij dat zelf toch vooral als bedreigend ervaart? 🐼

Dit is het zevende deel in de serie 'Het favoriete fragment van...', waarin verschillende auteurs hun licht laten schijnen op de mooiste, ontroerendste of opmerkelijkste passage uit het werk van Louis Couperus. Het citaat is afkomstig uit De stille kracht. Volledige Werken Louis Couperus, deel 17, p.10-11

Bij **Dimensie-Boeken** van **Internationaal Forum** is als *Leidse opstellen 35* verschenen:

Kritische beschouwingen over Nederlandse literatuur en literatuurstudie

door René Marres (2004, 176 pag., € 18,99, ISBN 90-6412-131-1)

Het eerste stuk in deze bundel is een uiteenzetting waarom de universitaire studie van de moderne Nederlandse literatuur niet wetenschappelijk is. Dan komt werk aan bod van Multatuli, Louis Couperus, Marcellus Emants, F. Bordewijk, Carry van Bruggen, Menno ter Braak en Ed. du Perron, S. Vestdijk en Frans Kellendonk. Soms verdedigt Marres auteurs zoals Ter Braak en Du Perron tegen de zogenaamd politiek correcten; vaak bestrijdt hij interpretaties van anderen, alvorens die van hemzelf te geven.

De meerderheid van de opstellen is nieuw. Ook staan er enkele, al in tijdschriften gepubliceerde polemische artikelen in. Hij geeft een originele visie op schrijfster Carry van Bruggen als op de dood gericht. De bourgeois ideologie van Bordewijk in zijn roman *Karakter* wordt blootgelegd en het commentaar op de bijbels/roomse visie van Kellendonk in *Mystiek lichaam* wordt tegen het licht gehouden. Moord of zelfdoding, is de vraag in het korte stuk over Emants' *Een nagelaten bekentenis*. Lonke Couperus in zijn romans naar zijn publiek om financieel gewin?

Nog verkrijgbaar van dezelfde auteur:

- *Over Zogenaamde politieke incorrectheid in Nederlandse literatuur, Ideologiekritiek in analyse* (1998, 128 pag., € 16,99, ISBN 90-6412-114-1):
'Met kracht van argumenten weerlegt Marres seksistische, racistische en anderszins moreel bedenkelijke eigenschappen die volgens de ideologecritici in de besproken werken geïmpliceerd zijn. Van vooringenomenheid heeft Marres geen last: hij beperkt zich tot dat wat er in een tekst staat en baseert daar zijn scherpe analyses en kritiek op.' (Jos Radstake, St. Nederlandse Bibliotheekdienst)
- *Over de interpretatie van 'De donkere kamer van Damokles' van Willem Frederik Hermans* (1996, 84 pag., € 16,99, ISBN 90-6412-111-7):
'Zijn studie geeft een betrouwbare beschrijving van de interpretaties die de bekendste roman van Hermans heeft uitgelokt. Vaardig schift de auteur het kaf van het koren, helder argumenterend, zwakke plekken in de redeneringen van zijn opponenten opsporend, maar ook niet schromend zichzelf te verbeteren als daartoe aanleiding bestaat. Deze studie is verplichte lectuur voor wie de interpretatie van een van de fascinerendste romans uit de Nederlandse literatuur ter harte gaat.' (G.F.H. Raat, *Literatuur* 98/2)

Internationaal Forum

Stichting voor Nederlandse Taal- Vertaal- Letter- en Geschiedkunde

Seringenstraat 37-a, 2313 VS Leiden, Nederland Tel.-Fax: +31 (0)71-514 67 03 E-post: jbiezen7@freeler.nl

De schilder Joop Sjollema (1900-1990) als Louis Couperus in de tuin bij Sondaars atelier in Loenen aan de Vecht. Foto: Mevrouw D. Mendel-Sondaar, 1962

Borstbeeld van Couperus in oude glorie hersteld

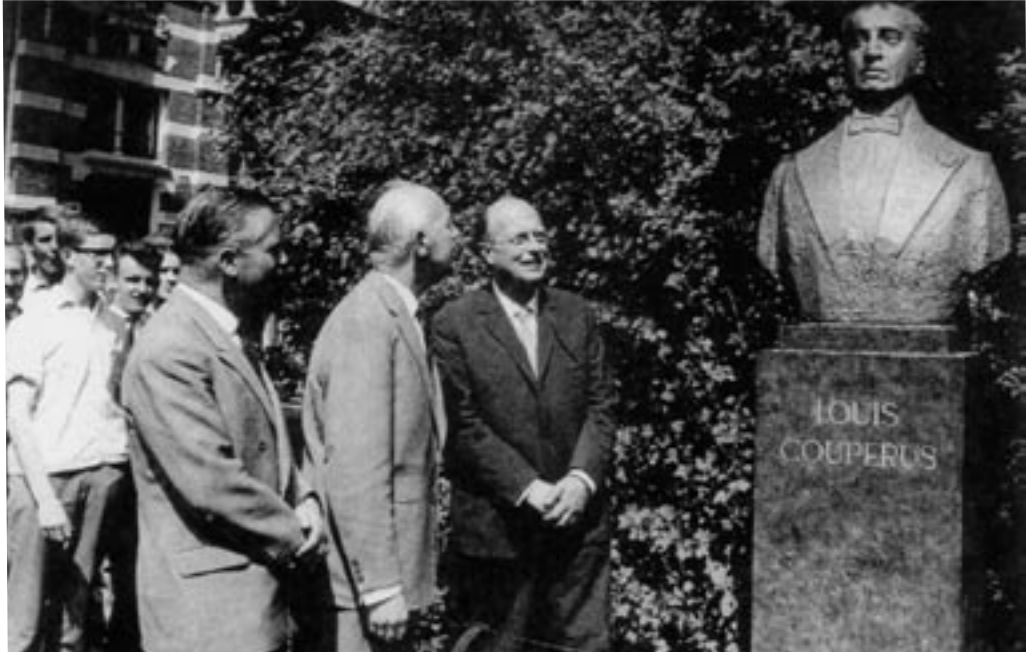
De laatste jaren stond het er troosteloos bij, in de loop der tijd verwaarloosd en vervuild geraakt. Maar inmiddels glanst het brons weer als nieuw. Door de gezamenlijke inspanning van de bewonersvereniging Surinamestraat, het Louis Couperus Museum en de Gemeente Den Haag werd het borstbeeld van Couperus in zijn oude glorie hersteld. Het kunstwerk van Lambertus Sondaar is weer een omweg waard.

Door Eugenie Boer

Iedere Couperus-liefhebber kent het: het majestueuze borstbeeld van Louis Couperus aan de kop van de Surinamestraat. Op een hoge sokkel kijkt hij beschouwend voor zich uit; het huis waar hij *Eline Vere* schreef rechts achter zich. En dieper de straat in, op nummer 42, het huis van de rijksbouwmeester G.H. Peters; bekender misschien als het huis van waar Marietje Saetzema uit *De Boeken der kleine zielen* verveeld uit het raam staarde.

Gevoelig realisme

De nadering van Couperus' honderdste geboortedag was voor het toenmalige ministerie van Onderwijs, Kunst en Wetenschappen aanleiding opdracht te geven voor het vervaardigen van een borstbeeld van Couperus, bestemd voor zijn geboortestad Den Haag. De opdracht viel toe aan Lambertus Sondaar (1904-1984). Sondaar was een gewaardeerd portrettist die onder meer koningin Juliana, F. Schmidt Degener, directeur van het Rijksmuseum en Eduard Verkade met waardige en tijdloze koppen in brons had

De onthulling van het (gipsen) borstbeeld op 10 juni 1963. Van links naar rechts: staatssecretaris van O. K. en W., mr. Y. Scholten, H.A.M.T. Kolfshoten, burgemeester van Den Haag en Lambertus Sondaar. Foto: RKD Den Haag

weergegeven. Sondaars gevoelig realisme sprak - en spreekt nog steeds - velen aan. Zijn streven het wezenlijke weer te geven in karakter en uiterlijk van zijn model is goed te zien bij het borstbeeld van Louis Couperus.

Sondaar studeerde aan de Rijksacademie in Amsterdam, maar voelde te weinig affiniteit met de daar heersende nadruk op de architecturale beeldhouwkunst. In de jaren dertig trok hij naar Frankrijk om lessen te volgen bij de befaamde Franse portretbeeldhouwer Charles Despiau. Die gold als de belangrijkste vertegenwoordiger van de classicistische reactie op Rodins impressionisme. Na zijn terugkeer naar Nederland ontwikkelde Sondaar zich tot de belangrijkste vertolker van het moderne, classicistische portret. De menselijke figuur is gedurende zijn hele carrière zijn hoofdonderwerp geweest.

Sondaar was geen beeldhouwer in de eigenlijke zin van het woord; hij hakte niet weg maar voegde toe. Hij modelleerde zijn werken in klei. Een gipsgieter vervaardigde vervolgens een gipsmodel, waarna hij zonedig het daaruit voortkomende wasmodel bewerkte, voordat de bronggieter aan het werk ging.

Lambertus Sondaar was bij het vormgeven in klei een kritische, langzame werker. Hij wilde zich bovendien zo goed mogelijk in zijn personage inleven. De rest van de familie Sondaar ontquam maar nauwelijks aan dat proces. Toen hij aan het borstbeeld van Couperus werkte, slingerden diens romans door het hele huis en fragmenten werden zonedig hardop voorgelezen. De kunstenaar werkte het liefst naar direct voorbeeld. De poseersessies waren lang en veelvuldig. Hij liep dan om de zitter heen, nam afstand, beloerde hem als een prooi. Maar in het geval van Couperus moest hij zich met foto's behelpen. Het atelier hing vol met sterk vergrote portretfoto's van de schrijver, beduimeld en met klei besmeurd: een foto naar het portret dat Antoon van Welie in 1916 van Couperus gemaakt had, Couperus zelfbewust als schrijver aan zijn bureau op de Hooge Wal uit dezelfde tijd, Couperus als man van de wereld met hoed en grote bontkraag

uit 1917. Maar ook de foto die genomen is na de huldiging in Kunstzaal Kleykamp ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag. Regelmatig moesten deze afbeeldingen onder de punaise vandaan om nog eens op een detail bestudeerd te worden.

Die laatstgenoemde foto was van een andere orde dan de eerste drie. Couperus poseerde er nauwelijks; hij werd als het ware 'live' gekiekt toen hij naar buiten kwam en nog wat stond te praten. Maar ook dat was voor Sondaar niet genoeg om vat te krijgen op de figuur Couperus. De schrijver 'leefde' nog niet, het driedimensionale aspect ontbrak. Een bewaard gebleven foto toont aan hoe de beeldhouwer in het mankement voorzag. Op die zien we zijn vriend en collega, de schilder Joop Sjollema, verkleed als Couperus. Hij had een vergelijkbaar postuur en gekleed in rokkostuum wist hij bij Sondaar de illusie te wekken dat Couperus in levende lijve aanwezig was.

Autovrij

De voorbereidingstijd was ruim geweest, maar op de beoogde datum, 10 juni 1963, de honderdste geboortedag van Louis Couperus, was het bronzen beeld nog niet voltooid. Het gipsmodel was er wel. Het werd bronskleurig geverfd en een provisorische sokkel kreeg de tint van natuursteen. Zo stond niets de feestelijkheden meer in de weg. Het was duidelijk: Sondaar had een kunstwerk geleverd dat Couperus alle recht deed – zelfs in de gipsen versie.

Het gipsmodel is bewaard gebleven en staat permanent opgesteld in de grote zaal van het Letterkundig Museum in Den Haag.

Gelukkig blijft er altijd nog iets te wensen over. Nu het bronzen borstbeeld er weer zo mooi bij staat, valt het des te meer op dat het bekijken ervan soms toch op moeilijkheden stuit. Bij de plaatsing in 1963 zal niemand er aan gedacht hebben, maar tegenwoordig is de Surinamestraat nooit zonder geparkeerde auto's, ook niet voor het beeld van Couperus. Het is tijd voor een nieuwe actie. Precies voor het beeld, in de ronding van het grasveld, zou een autovrij stukje gecreëerd moeten worden. Slechts één auto minder, slecht één gele streep aan de stoep en het probleem is opgelost: het plantsoen in de Surinamestraat herwint het prachtige doorzicht en het beeld van Couperus kan ten volle de aandacht krijgen die het verdient. 🚗

Met dank aan mevrouw D. Mendel-Sondaar

De onthulling van het borstbeeld op 12 januari 2005 na de opknappbeurt. Links: mevr. C.E. van der Hoog-de Brauw, voorzitter Belangenvereniging Surinamestraat. Rechts: Eugenie Boer, conservator van het Louis Couperus Museum. Foto: Han Peek

‘Al die sjieke prinsen en keizers die *je* en *jou* tegen mekaar zeggen...’

In een eerdere aflevering van *Arabesken* duikelde Sander Bink een obscure roman op, waarin Couperus figureert als literair personage. Het was een weinig vleierend portret van de auteur als een al te precieuze, verwijfde aansteller – precies zoals de goegemeente hem dikwijls zag. Maar ook zijn werk werd door romanpersonages gelezen en bekritiseerd.

Door Sander Bink

Van Couperus' zogenaamde koningsromans (*Majesteit*, *Wereldvrede* en *Hooge Troeven*) kan gerust gesteld worden dat deze tegenwoordig tot een minder gewaardeerd deel van zijn oeuvre behoren. Dat zij bij verschijnen juist het meest gelezen werden, getuige de vele herdrukken en vertalingen, wordt wel eens aangevoerd als bewijs dat Couperus tijdens zijn leven onderschat of om de ‘verkeerde redenen’ gewaardeerd werd. De koningsromans waren immers maar pulp die alleen het grote publiek aansprak.

Pulp of niet, om dit meer lichte deel van Couperus oeuvre hing destijds ook een aura van moeilijk en vreemd. Althans, wanneer men mag afgaan op een wat obscuur geval van ‘fictieve receptie’ van *Majesteit*. In de roman *Het Liefdeleven van Leo Trelong* van L. de Rooy van Heerlen (Valkhoff & Co. Amersfoort, z.j. [1905]) wil de titelheld zijn nogal ‘volkse’ geliefde enigszins vormen door middel van de juiste lectuur:

Waar was *Majesteit*, dat hij haar geleend had? Hij wou haar langzamerhand wennen aan betere lectuur, zoals hij reeds allerlei deed om haar te beschaven: vreemde woorden die ze verkeerd had uitgesproken, ekspres telkens zelf gebruikte, tot ze opeens uitviel:

- Hé, zeg jij *katálogus*? Ik zeg altijd *katalógus*,... zoals hij haar veel dingen verklaarde en vertelde op hun wandelingen.

Maar vaak bemerkte hij dat ze zijn uitleggingen schoolmeesterachtig-vervelend vond; dan zweeg hij, teleurgesteld, als een steile muur plots haar onverschilligheid wanhopig ziende oprijen voor zijn ogen.

Waar was *Majesteit* nu?

Hij zocht 't, maar vond het niet. Dáár op 't tafeltje bij haar bed lagen kranten en boeken. Daaronder misschien? Hij vond niet *Majesteit*, maar wèl *Helena of de gedenkschriften eener diep gevallen vrouw*. Beroerd, zeker weer zo'n prul van juffrouw Witte. Wat 'n lectuur!' (p.70)

Leo Trelong leest vervolgens een spannende passage uit deze spektakelschriften:

- Wat 'n sadisme, proestte hij uit.
 - Waarom lach je zo? Ik vind dat boek niks gek, en jufvrouw Witte ook niet. En 't is tenminste niet zo gemeen als d'at, viel ze boos uit, wijzend op *Majesteit*. Daarin heb ik zulke gemene dingen gelezen, van die prins met een gravin. Die verplettert hem an 'r blote borst. 't Staat er net zo! En geloof jij nou dat al die sjeke prinsen en keizers en zo je en *jou* tegen mekaar zeggen? Dat k'ân immers niet. Die praten toch niet as gewone mensen. En ze vloeken in dat boek! De keizer zegt tegen z'n zoon: *verdomde jongen, lammeling...* 'n Fijn boek, hoor! Ik moet er niks van hebben.
 Hij glimlachte bij haar driftige tirade, trachtte toen nog even wat te zeggen ter verdediging en verklaring van *Majesteit*, maar ze luisterde niet meer. (p.74)

En zo wordt er nog wel meer moderne literatuur (Gorter, Van Looy, Aletrino) gelezen in *Het Liefdeleven van Leo Trelong*. Desondanks worden Leo en zijn geliefde uiteindelijk nog best gelukkig.

L. de Rooy van Heerlen was het pseudoniem van Pieter Valkhoff (1875-1942). Onder dit pseudoniem had hij al eerder de novellebundel *Droomliefde* (Valkhoff & Co. Amersfoort, z.j. [1902]) laten verschijnen. Ondanks dat beide boeken heel niet onaardig zijn, heeft hij het er verder bij gelaten wat eigen scheppend werk betreft. Vooral is hij bekend geworden als bijzonder hoogleraar Fransche Letterkunde te Utrecht, in welke functie hij een groot aantal veelgelezen studies over dit onderwerp liet verschijnen. Couperus heeft hem echter nooit helemaal losgelaten. Zo was hij de eerste die de overeenkomst tussen *De berg van licht* en Lombards *l'Agonie* opmerkte (*De Gids* 100 (1936), dl. 1, p.357-372) en tevens een van de oprichters, in 1928, van het oorspronkelijke Couperus Genootschap. 🐉

Nieuwsbrief Louis Couperus Museum

Nieuwe tentoonstellingen

6 MEI - 9 OKTOBER 2005

Couperus' laatste reis

Op donderdag 12 mei is de tentoonstelling *Couperus' laatste reis* geopend. De tentoonstelling is een bijdrage van het Louis Couperus Museum aan de manifestatie 'Indische Zomer' die zich de komende zomer in Den Haag zal afspelen met een keur van activiteiten. Vier maanden – van juni tot en met september – staat Den Haag in het teken van kunstzinnige en culturele uitingen die verband houden met Indisch Nederland. Het spreekt vanzelf dat het Louis Couperus Museum daarbij niet kan ontbreken. Als onderwerp is Couperus' laatste reis naar Indië gekozen, die in oktober 1921 begon. Die reis zou hem, zoals bekend, nog verder voeren: via Hongkong naar Japan, maar dat gedeelte valt buiten het gekozen bestek.

Omslag van de eerste druk van *Oostwaarts*. Bandontwerp: Tjipke Visser

De reisverslagen laten Couperus zien als eminent journalist die de persoonlijke waarneming op luchtige maar geenszins luchthartige wijze onder woorden brengt. Vele jaren later, tussen 1985 en 1988, liet kunstenaar Hans van der Horst zich door de teksten inspireren. Hij koos daartoe de eerste reeks reisbrieven: van het vertrek uit Nederland tot de aankomst in de haven van Sabang, vlak voor het

Toen hij vertrok was Couperus 58 jaar oud. Hij voelde zich moe en uitgeschreven, totdat zich – geheel onverwachts – de mogelijkheid voordeed nogmaals een lange reis te maken, als verslaggever voor het weekblad *Haagsche Post*. Het vooruitzicht gaf Couperus nieuwe energie. De reisverslagen

noordwestelijke puntje van Sumatra. Zo ontstond een serie van 110 pentekeningen. De reeks, die eerder verscheen in de *Haagsche Courant* en in het *Haarlemsch Dagblad*, zal ter gelegenheid van de tentoonstelling in boekvorm verschijnen.

Op de tentoonstelling worden de illustraties bij Couperus' 'uitreis' getoond, aangevuld met boeken, correspondentie, foto's en voorwerpen. Ook is een bijzondere, nog nooit eerder gepubliceerde brief van Couperus te zien (zie meer daarover elders in dit blad).

De opening werd verricht door de schrijver en journalist H.J.A. Hofland. Hij heeft het ontstaan van de tekeningen van dichtbij meegemaakt. Wij danken de Gemeente Den Haag voor de financiële ondersteuning van de tentoonstelling.

13 OKTOBER 2005 - JUNI 2006

Couperus & niets dan Couperus

Begin oktober verschijnt bij uitgeverij Waanders het laatste deel van de driedelige publicatie *Den Haag. Geschiedenis van de stad*. In dit derde deel, dat de negentiende en de twintigste eeuw bestrijkt, komt Couperus uiteraard ook aan de orde. Het Louis Couperus Museum sluit hierbij aan met een tentoonstelling genaamd *Couperus & niets dan Couperus*. Op deze expositie staat, zoals de titel aangeeft, Louis Couperus zelf centraal en wel vooral in zijn relatie tot zijn geboortestad Den Haag. Aansluitend bij het gelijknamige artikel van Eugenie Boer in het bovengenoemde boek, wordt bovendien aandacht besteed aan Louis Couperus en 'De Haagse roman'. Dat dit in de negentiende eeuw een bekend genre was en geen uitvinding van Couperus, is niet algemeen bekend. Op veler verzoek zullen ook fragmenten van de televisiefilms uit de jaren zeventig naar de Haagse romans van Couperus (*Eline Vere*, *De boeken der kleine zielen*, *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...*) in het museum te zien zijn. 🍷

Website Louis Couperus Museum

De nieuwe website van het Louis Couperus Museum (www.couperusmuseum.org) bevat

Een beeld uit de virtuele rondgang door het museum die op de vernieuwde site kan worden gevolgd

zoals u misschien al weet een 'virtuele toer' door het museum. Op het ogenblik zijn daar opnames van de expositie *Louis Couperus en Koninklijke Kunstzaal Kleykamp* (6 mei - 31 oktober 2004) te zien. Voor diegenen die de expositie gemist hebben, is dit een kans om nog even een kijkje te nemen. Nieuw is ook het tentoonstellingsarchief met een overzicht van alle tot nu toe georganiseerde exposities. U kunt uw vragen en commentaar kwijt op het e-mailadres van de website: info@couperusmuseum.org. Voor alle andere mededelingen kunt u nog steeds terecht op het e-mailadres van het museum zelf: couperusmuseum@wanadoo.nl.

Schenking Bewonersvereniging Surinamestraat

Wie af en toe de moeite neemt Couperus te begroeten op zijn standplaats in de Surinamestraat zal voor een aardige verrassing gestaan hebben: een schoon en opgeknapt beeld met een prachtig bronzen bord op de sokkel. De opknabbeurt is door de gemeente Den Haag verricht, op initiatief van de Bewonersvereniging Surinamestraat. Het Louis Couperus Museum heeft in dit proces een stimulerende rol gespeeld. Als dank ontving het museum een schenking die benut is

voor de aanvulling van de bibliotheek. Zo kon het museum in één klap tien vertalingen van Couperus' werk verwerven. Dergelijke aankopen staat het normale budget nooit toe. De aanwinst bestaat uit vertalingen in het Duits, Frans, Tsjechisch en het Engels, waaronder de mooie, eerste Amerikaanse uitgave van *Eline Vere* uit 1892.

Museumregistratie

De Stichting Het Nederlands Museumregister heeft ons per 1 december 2004 het verheugende nieuws doen toekomen dat het Louis Couperus Museum in aanmerking is gekomen voor opname in het Nederlands Museumregister. Het certificaat 'Geregistreerd Museum' zal ons in juni van dit jaar worden overhandigd. Deze officiële erkenning is een kroon op het werk. Het bestuur van Louis Couperus Museum dankt alle medewerkers en gaat vol goede moed het lustrumjaar 2006 tegemoet!

Wim Pronk overleden

In november 2004 overleed, op veel te jonge leeftijd en na een korte maar fatale ziekte, de heer W.A.C. Pronk. Wim Pronk was vanaf het eerste uur bij het Louis Couperus Museum betrokken; hij zette de museumwinkel op, hield de kas bij, bestelde de boeken en maakte het financiële jaarverslag voor de museumwinkel. Daarnaast verrichtte hij als vanzelfsprekend en zonder ooit op zijn strepen te staan nog talloze andere bezigheden. Het spreekt welhaast vanzelf dat al deze arbeid van onschatbare waarde is geweest voor het museum. Bovendien was hij een buitengewoon aimabel mens. Wim was altijd goedgemutst en stond voor iedereen klaar. De medewerkers van het Louis Couperus Museum hebben nauwelijks genoeg woorden om uit te drukken hoezeer hij wordt gemist. Als wij dat al zo ondervinden, hoe zal zijn vrouw Nel het dan zonder hem moeten stellen? We wensen haar veel sterkte. De enige troost is misschien dat Wim gelukkig niet veel geleden heeft.

Heruitgave van Lombards *l'Agonie*

In 2002 werd de historische roman *l'Agonie* (1888) van Jean Lombard opnieuw uitgegeven door uitgeverij Séguier te Parijs, in de serie 'La Bibliothèque Décadente'.

L'*Agonie* handelt, evenals Couperus' roman *De berg van licht*, over de decadente Romeinse keizer Heliogabalus (218-222 na Christus). Het boek van Lombard gaat echter meer over de entourage van de keizer – de bonte, multiculturele bevolking van het Rome uit die tijd – dan over de keizer zelf. Centrale figuur is hier het personage Attilius, een 'primicerius' oftewel legeraanvoerder van Heliogabalus, die diens queeste, namelijk het terugstreven naar de originele androgyn staat, tot het uiterste tracht te voeren in zijn toewijding aan zijn mannelijke minnaar, de Syriër Madeh. De cultus van de Zwarte Steen is in Lombards boek volledig toegespitst op homoseksualiteit. De titel, *l'Agonie*, lijkt te duiden op de tragiek van het falen van Attilius, als zijn minnaar er opeens vandoor gaat met een vrouw. Dit gaat vooraf aan de ondergang van Heliogabalus zelf aan het eind van het boek.

Deze nieuwe uitgave is een geannoteerde versie van de roman, met een inleiding door Marie-France David en facsimiles van de originele illustraties door Auguste Leroux. Achterin het boek vindt men een lexicon met antiquiserende termen (Lombard kende geen Latijn of Grieks), alsmede een lijst met neologismen en andere eigenaardigheden in grammatica en syntax, die het boek voor diegenen die het Frans niet goed beheersen wel erg moeilijk leesbaar maken. Dit wordt gevolgd door een gedetailleerde chronologie van het leven van Lombard en een aantal contemporaine kritieken op de roman, onder andere door Jean Lorrain, Camille Mauclair en Octave Mirbeau. De tekstverantwoording geeft nauwkeurig inzicht in het verschil tussen de originele editie uit 1888 en deze heruitgave. Ten slotte zijn er in de annex fragmenten afgedrukt van *Adel. La révolte future*, een gedicht van Lombard, eveneens uit 1888, en uittreksels uit enkele artikelen van hem over het socialisme.

Waarom, zo vraagt de inleidster zich af, zou deze voormalige arbeider, militant socialist en anarchist Jean Lombard twee jaar voor zijn dood naar Parijs zijn vertrokken om zijn twee klassieke romans, *l'Agonie* en *Byzance* te publiceren? Waarom hanteert deze vijand van het decadente proza hier de precieze, artistieke taal van Huysmans?

Om hier antwoord op te vinden behandelt David drie motieven in de roman: de androgynie van de cultus van de Zwarte Steen, die vooral belichaamd wordt in de persoon Attilius, de Apocalyps, in bijbelse zin, die onvermijdelijk volgen moet op de liederlijkheid van de regering van Heliogabalus; en het motief 'bloed' dat het laatste hoofdstuk van de roman beheerst. De androgyn is volgens David de ultieme socialistische mens, die zelfs geen onderscheid tussen de seksen meer kent; de apocalyps gaat vooraf aan de herrijzenis van deze nieuwe mens, die de nieuwe, egalitaire maatschappij zal leiden, en het royaal stromende bloed begeleidt de onvermijdelijke ondergang. Dit is volgens de inleidster de band tussen het socialisme en het decadentisme van Lombard.

Het meest verrassende van de inleiding is nog wel de mededeling dat Lombards twee grote historische romans, *l'Agonie* en *Byzance*, deel uit hadden moeten maken van een trilogie: het derde deel, *Les Chrétiens* geheten, verscheen posthuum in 1903 (Lombard overleed in 1891), met een voorwoord van Louis-Xavier de Ricard. Het is niet geheel duidelijk of deze Ricard de roman op eigen houtje voltooid heeft. ♣

(Caroline de Westenholz)

Jean Lombard,
l'Agonie (ed. Marie-France David).
Editions Séguier.
Paris 2002.
ISBN: 2-84049-238

Van en over Couperus en anderen

Das Opernglas

'Es war vor ungefähr fünf Jahren, als ein junger Tourist, indonesisch-niederländischer Herkunft, Journalist, ein vornehmender junger Mann, ein wenig nervös veranlagt, sehr sanftmütig trotz seines tropischen Blutes, in Dresden, in der Oper, des Morgens, eine Karte kaufte für einen Platz in der ersten Reihe des vierten Ranges, um die "Walküre" zu hören...'

Zo begint de Duitse versie van 'De binocle', zonder twijfel een van de bekendste verhalen uit het Nederlandse taalgebied. De Duitse uitgeverij Weißensee bracht de novelle onlangs als tweetalige uitgave op de markt. 'De binocle/Das Opernglas', vertaald door Tanja Holzhey en geïllustreerd door Franziska Fuhrmann, is voor € 10,- (exclusief verzendkosten) te bestellen via mail@weissensee-verlag.de (of telefonisch: 0049-30-91207100). Website: www.weissensee-verlag.de. 📖

werk van onder meer Kloos, Baudelaire, Rilke en Proust. Vervolgens geeft Kralt een scherpe analyse van de postuum verschenen verhalenbundel *Het snoer der ontferming* (1924), waarin Couperus de verhouding tussen het goddelijke en menselijke op indrukwekkende wijze heeft verbeeld. In het afsluitende deel van dit Cahier worden de bevindingen van deze analyse in het kader van Couperus' gehele oeuvre geplaatst.

U kunt het Cahier bestellen door € 12,50 (inclusief verzendkosten) over te maken naar girorekening 600367 t.n.v. Stichting Louis Couperus Genootschap, postbus 11637, 2502 AP Den Haag, onder vermelding van 'Cahier IX'. Onze buitenlandse

donateurs kunnen het bedrag overmaken naar genoemde rekening onder vermelding van IBAN: NL59 PSTB 0000 6003 67 en BIC: PSTBNL21. Vergeet niet uw volledige naam en adres op de overschrijving te vermelden. U ontvangt het Cahier zo spoedig mogelijk.

Cahier-abonnees ontvangen 20% korting. Als u Cahier-

abonnee wilt worden, kunt u € 10,- overmaken op giro 600367 onder vermelding van 'Cahier IX' en 'nieuwe Cahier-abonnee'. U krijgt dan bij verschijning van een volgend Cahier automatisch een factuur met deze 20% korting toegestuurd. 📖

De marktgerichtheid van Couperus

De Leidse literatuuronderzoeker René Marres houdt van discussie binnen de neerlandistiek. Zelf gaf hij in 1992 het goede voorbeeld met zijn bundel *Polemische interpretaties. Van Louis Couperus tot W.F. Hermans*. In het onlangs verschenen *Kritische beschouwingen over Nederlandse literatuur en literatuurstudie* volgt Marres hetzelfde stramien: de opgenomen stukken zijn in de meeste gevallen polemische reacties op artikelen van collega's over uiteenlopende auteurs als Multatuli,

Couperus Cahier IX

In het werk van Couperus valt een reeks antithesen aan te wijzen, die steeds in verschillende gedaantes in zijn romans en verhalen opduikt: ziekte versus

gezondheid, extase versus verliefdheid, kunstenaar versus burger, overbeschaving versus eenvoud en god versus mens. In het *De goden, de schoonheid en het ogenblik. God en mens in het werk van Louis Couperus*, het negende Couperus Cahier, onderzoekt Piet Kralt de wijze waarop Couperus de tegenstelling tussen god en de mens in zijn werk gestalte geeft.

In het eerste hoofdstuk plaatst Kralt dit thema in de context van de Europese letterkunde en laat hij zien welke rol deze oppositie speelt in het

Emants, Van Bruggen, Bordewijk, Vestdijk en Couperus.

In het openingsartikel, met de prikkelende titel 'De onwetenschappelijkheid van de studie van de moderne Nederlandse letterkunde', hekelt Marres het gemis aan discussie binnen het vakgebied. Het ontbreken van een fatsoenlijk dispuut is volgens de auteur een van de redenen waarom de neerlandistiek zich onmogelijk kan beroepen op een wetenschappelijke status. Marres: 'Mijn standpunt is dat als een interpretatie niet binnen een bepaalde tijd bestreden is of als kritiek op een andere opvatting niet binnen een bepaalde tijd gepareerd is, die interpretatie en kritiek als juist beschouwd mogen worden. De houding van anderen, die ik hier beschrijf, is daarmee in strijd. Zij doen alsof je schouders ophalen een weerlegging is.' Het is volgens hem veelzeggend dat enkele van zijn stukken in deze bundel eerder door verschillende tijdschriftredacties zijn geweigerd. Men ontziet elkaar liever, omdat de kans groot is dat men in dit kleine, besloten wereldje vroeg of laat met elkaar te maken krijgt.

Marres' opponent in zijn artikel over Couperus is Ton Anbeek, die in zijn column in het inmiddels ter ziele gegane tijdschrift *Literatuur* de aanval opende op *Parool*-recensent Robert Anker. Deze had in een bespreking auteur Flip Schrameijer beticht van markt- en modegevoeligheid. Anbeek bracht daar tegenin dat de allergrootste auteurs uit de wereldliteratuur marktgericht waren, zoals Dickens en Dostojevski. En, zo stelt Anbeek, 'in Nederland is Couperus het voorbeeld van een auteur die voortdurend met één oog naar het publiek lonkte.' Marres is er echter van overtuigd dat precies het tegendeel waar is, en haalt met enkele welgekozen voorbeelden Anbeeks stelling onderuit. Hij wijst op de heisa die romans als *Noodlot*, *De stille kracht*, *Langs lijnen van geleidelijkheid* en *De berg van licht* onder recensenten en publiek veroorzaakten. 'Moreel verderfelijke opvattingen, gruwelijke onzedelijkheid en onversneden godslastering, is dat dingen naar de gunst van de lezers van die tijd, is dat marktgerichtheid?', vraagt Marres zich af. Wat dat betreft hoort de Haagse auteur volgens Marres thuis in het rijtje Reve, Hermans, Blaman, met als groot verschil dat in Couperus' tijd dergelijke provocaties nog desastreuze gevolgen hadden voor

de verkoopcijfers. Couperus verkocht, zoals bekend, steeds minder boeken. Marres: 'Dat kwam omdat hij zijn publiek getart had en om de oren geslagen, zoals een groot schrijver betaamt als hij dat nodig vindt.'

De bundel *Kritische beschouwingen* is een uitgave van Stichting Internationaal Forum en kost € 18,99. Als u een exemplaar wilt bestellen, mail dan naar jbiezen7@freeler.nl of bel met 071-514 67 03. 📧

Tekening uit *Met Couperus naar Indië* door Hans van der Horst

Met Couperus naar Indië

Halverwege de jaren tachtig van de vorige eeuw raakte kunstenaar Hans van der Horst geïnspireerd door de reisverslagen die Couperus maakte naar aanleiding van zijn laatste reis naar Indië, die in 1921 begon. Er ontstond een serie van 110 tekeningen als illustratie bij de 'uitreis', de tocht vanuit de haven van Amsterdam tot het moment waarop Couperus en zijn vrouw Elisabeth aan land gingen in de haven van Sabang, voor Sumatra. De tekeningen zijn lichtvoetig, speels en amusant, maar tegelijkertijd historisch nauwkeurig gedocumenteerd. De reeks, die eerder werd gepubliceerd in de *Haagsche Courant* en in het *Haarlemsch Dagblad*, is ter gelegenheid van de tentoonstelling *Couperus' laatste reis* in het Couperus Museum in boekvorm verschenen. *Met Couperus naar Indië*, met

een inleiding door Eugenie Boer en Caroline de Westenholz, en een addendum door Frédéric Bastet, is een uitgave van uitgeverij Waanders en kost € 14,95. Het boek is, behalve in de boekhandel, ook verkrijgbaar in het Couperus Museum. U heeft dan ook meteen de gelegenheid de originele tekeningen te bezichtigen. 🐾

Een briefkaart uit Sevilla

Sander Bink schrijft in *De Parelduiker* 9 (2004), nr.4 over een recent ontdekte briefkaart van Couperus aan mevrouw K.E. Krijgsman, zuster van schrijver en journalist Maurits Wagenvoort. Couperus schreef het briefje vanuit Sevilla, tijdens zijn rondreis door Spanje met zijn vrouw Elisabeth en vriend Orlando. Hij bedankt mevrouw Krijgsman voor het toezenden van een niet bij naam genoemd boek. Bink schrijft: 'Mijn gok luidt dat het gaat om Wagenvoorts reisverslag *Van Madrid naar Teheran* (1907). Het is het boek dat Couperus zelf noemt in een van zijn feuilletons uit Spanje, waarin hij zijn vriend Wagenvoort op het matje roept vanwege diens liefde voor Spanje.' Zoals bekend kon dit land Couperus allerminst bekoren. 🐾

Hoge taaldrempel

'Veroudert het Nederlands sneller dan andere West-Europese talen?', zo vroeg schrijver Herman Franke zich in zijn tweewekelijkse column in de boekenbijlage van *de Volkskrant* (10 november 2004) af. Hij durft een kratje bier op 'ja' te zetten. Volgens Franke is dit de belangrijkste reden dat onze klassieke schrijvers zo weinig gelezen en zo matig in ere gehouden worden. Het begin van *De berg van licht* dient als voorbeeld. Franke: 'Ik moet toegeven dat mij ook even de moed in de schoenen zonk toen ik de eerste zin las (...). Je went eraan na een paar hoofdstukken, maar het is een hoge taaldrempel die Couperus hier opwerpt. De meeste andere romans van hem beginnen gelukkig minder afschrikwekkend. De hele oplage (circa tienduizend!) van een fraaie cassette met de "grootste werken" van Couperus raakte bij Kruidvat deze maand zelfs binnen enkele weken uitverkocht. Dit weerlegt hopelijk wat ik hierboven beweerde, maar het is natuurlijk maar zeer de vraag of de cassette ook gelezen wordt. Bovendien werd de spelling gemoderniseerd. En dan nog maakt een

openingszin (*Extase*) als "Dolf van Attema was op zijn wandeling na den eten aangegaan bij de zuster zijner vrouw..." een roman vroeg oud, ook als die inhoudelijk fris en jong is.' 🐾

Plattegrond

Toen Frédéric Bastet de Franstalige brieven van Couperus aan zijn Florentijnse vriendinnen Emma Garzes en Maria Lodomez publiceerde, moest hij zich grotendeels baseren op afschriften; de uitgever Johan Polak, de toenmalige eigenaar, gaf Bastet geen toestemming om alle originelen in te zien. Hij vermoedde daardoor dat zijn redactie 'volstrekt onbetrouwbaar' moest zijn. Ronald Breugelmans, oud-conservator van de Leidse universiteitsbibliotheek, kreeg onlangs van de huidige, anonieme bezitter wél inzage in alle bewaarde brieven en kwam tot de conclusie dat het met die onbetrouwbaarheid gelukkig wel meevalt. In een rijk geïllustreerd artikel in *De Parelduiker* (2004, nr. 5) corrigeert Breugelmans enkele kleine fouten en onjuiste dateringen. Bijzonder is de reproductie van de door Couperus getekende plattegrond van zijn woning aan de Hoogewal 2 in Den Haag. Bastet moest voor zijn uitgave deze schetsen natekenen en dat leverde enige onnauwkeurigheid op. 🐾

internet

Digitale archieven

Op internet worden langzamerhand steeds meer digitale archieven beschikbaar gesteld, die de literatuur liefhebber urenlang klik- en leesplezier verschaffen. Ook voor de Couperus-onderzoeker biedt het net inmiddels een schat aan interessante gegevens. Zo staat een groot gedeelte van het archief van *De Groene Amsterdammer* alweer een tijdje online; pas geleden ontsloot de Koninklijke Bibliotheek de jaargangen 1910-1945 van vier landelijke dagbladen: *Het Centrum*, de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, *Het Vaderland* en *Het Volk*.

De Groene Amsterdammer

Het oudste, nog bestaande opinietijdschrift van Nederland is tegelijkertijd het modernste. *De Groene Amsterdammer* (sinds 1877) biedt niet alleen elke week een selectie van artikelen uit het voorgaande nummer op internet aan, ook de

INTIEME IMPRESSIES

DOOR
LOUIS COUPERUS

XIII.

Het lust mij van daag eens, tegen mijne gewoonte in, ernstig te zijn en niet te blageeren. Blague is eigenlijk iets heel gemakkelijks als men er eenmaal mede begonnen is en dan eenige handigheid krijgt er meê door te gaan. Eigenlijk zijn al die dingen als blague, ironie, sarcasme, humor, geest trucjes, die niet veel om het lijf hebben. Ik heb dat nooit zoo sterk gevoeld als toen ik eenige jaren in Frankrijk gewoond had, in Nice en dus iederen dag esprit en blague, met alles wat daar tuschen ligt, vóór mijn oogen kreeg in de dagbladen en aan mijn ooren hoorde in de conversatie. Ik betraptte mij op eens er op... ook „geestig” te zijn en mede te doen met „humour” en dergelijke, zelfs met heel vinnig sarcasme. Ik had het toontje beet; ik wist precies wat je in een Fransche conversatie-dialogoog moest antwoorden, zoo slag op slag en héél vlug, vooral niet zwaar op de hand uitveiden en ik begreep, dat hoe hoog ik ook Fransche esprit altijd bewonderd had, je met een beetje oefening daar ook wel meê aan kon doen, ten minste als je in het land zelve woonde en iederen dag die trucjes van woordspeling en allervlugste rikketikiktiktiktik-conversatie moest apprecieeren. Het is waarachtig heel aardig, maar het heeft niets te maken met de eigenlijke ernstige dingen van het leven; het heeft alleen misschien dát voordeel, dat je de laatste er door volkomen vergeet...

Maar nu, ten minste van daag —, ik woon niet meer in Nice! — zou ik onmogelijk kunnen meê doen een zoo een

reuk
ik
I
eig
dat
Me
ver
je
je
var
je
pas
mo
nat
doc
op
leze
van
ver
mij
nie
wel
blij
Eig
me
dez
eig
en
bla
dag
of
ma
„ki
teg
alti
moi
me
A
wilt
een
wij
gan
aan
nat
bak

Hoewel dit initiatief van *De Groene* niet genoeg te prijzen valt, lijdt het archief nog wel aan enige kinderziektes. Zo is het jammer dat je niet willekeurig door de jaargangen kunt bladeren; je moet altijd een trefwoord opgeven. Ook werkt de gebruikte zoektechniek niet helemaal feilloos. Niet elk artikel waarin Couperus wordt genoemd, wordt ook daadwerkelijk geïndexeerd; soms vind je ook nog relevante artikelen als je een boektitel als trefwoord opgeeft. Bovendien is de site soms tergend traag en wordt de bezoeker wel erg vaak met een foutmelding geconfronteerd. Maar daar moeten we maar verder niet over zeuren, zeker als je bedenkt dat concurrenten als *Vrij Nederland* en *HP/De Tijd* nog niet eens een fatsoenlijke website hebben. De website van *De Groene* vindt u op www.groene.nl.

Krantenarchieven

De 76 jaargangen van *Het Centrum*, de *NRC*, *Het Vaderland* en *Het Volk* hebben een omvang van ongeveer 350.000 pagina's. Dit digitaliseringsproject werd in opdracht van de KB uitgevoerd in het kader van Metamorfoze, het Nationaal Programma voor Conservering van Bibliotheekmateriaal, genoemd naar de roman van Couperus.

Spotprent van Couperus ('Louis Couperus op de vleugelen der phantaisie') in *De Amsterdammer* 1923, 7 april, naar aanleiding van Couperus' ingezonden brief 'Over den Burgemeester van Amsterdam en de Nederlandsche Letterkundigen.'

volledige jaargangen van 1877 tot en met 1940 zijn voor iedere bezoeker eenvoudig op trefwoord doorzoekbaar (inloggen met gebruikersnaam 'amsterdammer' en wachtwoord 'groen' is voldoende). De gevonden artikelen verschijnen na een enkele klik als facsimile op het scherm. Het archief is vanzelfsprekend ook voor de Couperus-liefhebber een waar snuffelparadijs: het trefwoord 'Couperus' levert honderden 'hits' op, waarachter een schat aan recensies, artikelen en (spot)prenten schuilgaat. Een deel van het materiaal (inclusief verwijzingen naar het archief) is inmiddels opgenomen in onze Database secundaire literatuur Louis Couperus (www.louiscouperus.nl/database/couperusdb.html) De rest volgt spoedig.

Een direct in het oog springend voordeel van dit archief boven dat van *De Groene* is dat je – net als bij de papieren krant – willekeurig kunt bladeren door de verschillende jaargangen. Dat is op zichzelf een aangename bezigheid, maar de kracht van een digitaal archief schuilt uiteraard in de mogelijkheid om er zoekopdrachten op los te laten. Ons trefwoord levert werkelijk een *mer à boire* aan resultaten op. Natuurlijk is het bijzonder aardig om Couperus' feuilletons voor *Het Vaderland* in hun oorspronkelijke context te lezen (hoewel de kwaliteit van de scans helaas soms wel wat te wensen overlaat), maar het archief biedt vooral allerlei mogelijkheden om tot nu toe minder of zelfs onbekend materiaal op te diepen. Uit de laatste regel van Van Tricht's biografische schets van Couperus weten we bijvoorbeeld dat er naar aanleiding van Couperus' crematie heuse kamervragen zijn gesteld. Helaas verschaft Van Tricht hierover geen nadere details. Welke vragen werden gesteld, en: wat was de repliek van de regering? Het antwoord vinden we in het katholieke dagblad *Het Centrum*. Op 8 augustus 1923 bericht de krant:

De lijkverbranding

Naar aanleiding van een bericht, dat de Regeering zich heeft doen vertegenwoordigen bij de verbranding van het stoffelijk overschot van wijlen Louis Couperus, vraagt de heer Scheurer aan Minister de Visser:

Deelt de Minister niet het gevoelen zijner ambtgenooten van Binnenlandsche Zaken en Justitie, dat de lijkverbranding door de wet is uitgesloten?

Is de Minister niet van oordeel, dat de vertegenwoordiging der Regeering bij een onwettige handeling af te keuren valt?

Het geruststellende antwoord van de verantwoordelijke minister staat op 14 augustus in dezelfde krant afgedrukt:

De lijkverbranding. Het standpunt der regering.

In antwoord op vragen van den heer Scheurer deelde Minister de Visser mede:

Het bericht, dat de Regeering zich bij de uitvaart van L. Couperus heeft doen vertegenwoordigen, is niet juist.

De Minister had een persoonlijk uitnodiging ontvangen tot het bijwonen der crematie, doch moest bedanken. De chef der afdeling K. en W., die een dergelijke uitnodiging had ontvangen, nam haar aan. Voordat hij naar Westerveld vertrok, heeft de Minister hem verzocht namens hem een woord van deelneming te spreken. Ten aanzien van het vraagstuk der lijkverbranding kan de Minister zich vereenigen met het standpunt van zijn ambtgenooten van Binnenl. Zaken en Justitie.

Wie weet wat een nadere inspectie van de jaargangen nog boven water brengt. Het is in ieder geval te hopen dat de digitaliseringsprojecten van *De Groene* en de KB snel navolging krijgen. 🐼

Oproep

Gun uw publicatie een tweede leven op louiscouperus.nl!

In de loop der tijd is, tot grote tevredenheid van onze bezoekers, het aantal recensies van Couperus' werk op onze website flink toegenomen. Nog steeds breiden wij het aanbod regelmatig uit. Maar om louiscouperus.nl tot een écht 'digitaal kenniscentrum' te laten uitgroeien, zouden we ook graag meer contemporaine studies en artikelen over Couperus op onze website beschikbaar willen stellen. Aangezien op deze teksten in de meeste gevallen copyright berust, zouden we graag auteurs die over Couperus hebben gepubliceerd, willen oproepen om ons, in zoverre zij zelf over de rechten beschikken, toestemming te verlenen (enkele van) zijn/haar artikelen op onze website te plaatsen.

Zorg voor een gemakkelijkere, permanente beschikbaarheid van uw publicaties voor scholieren, studenten en wetenschappers, op elk moment van de dag, waar ook ter wereld! Hou het discours rond het leven en werk van Couperus levend en stel uw artikel(en) elektronisch beschikbaar! Natuurlijk zorgen wij voor een zorgvuldige, aantrekkelijke presentatie van uw tekst, eventueel voorzien van illustraties. Neem contact op met Peter Hoffman, redacteur van de website, via het e-mailadres redactie@louiscouperus.nl. Alvast hartelijk dank voor uw medewerking.

Database favoriet bij bezoekers website

Uit een peiling op onze website blijkt dat iets meer dan vijftientig procent van de bezoekers de Database secundaire literatuur Louis Couperus als het nuttigste en meest informatieve onderdeel van de site beschouwt. De recensies werden door zeventien procent van de stemmers genoemd, gevolgd door de Tijdladder Louis Couperus (bijna vijftien procent). Het minst populair is het nieuws over het Genootschap (acht procent). Bijna elf procent van onze bezoekers kon geen keuze maken of had geen mening. De volledige uitslag van de peiling 'Welk deel van de website is voor u het nuttigste/meest informatief?':

1. Database	25,2%
2. Recensies	17,0%
3. Tijdladder	14,9%
4. Artikelen	13,5%
5. Geen idee	10,9%
6. Nieuws over Couperus	10,5%
7. Nieuws over het Genootschap	8,1%

Dit was voorlopig de laatste peiling op onze website. Op de plek waar de enquêtes stonden, vindt u vanaf nu een opmerkelijk citaat over het werk of persoon van Louis Couperus. 🐼

Korte Arabesken

P.C. Hooft-prijs voor Bastet

De P.C. Hooft-prijs voor Letterkunde gaat in 2005 naar classicus, dichter, romancier, essayist en Couperus-biograaf Frédéric Bastet. Neerlands meest prestigieuze prijs, dit jaar gewijd aan het essay, wordt de laureaat op 20 mei uitgereikt in het Letterkundig Museum in Den Haag.

De jury is van mening dat Bastet 'het genre van het essay heeft verrijkt en getransformeerd. Door geruisloos terug te treden, is hij een meester van de evocatie. Hij is de auteur van een buitengewoon oeuvre zonder enig effectbejag, maar met een onweerstaanbare uitwerking: een prachtige weergave van het antieke Europa.' Deze ultieme bekroning van zijn werk was voor velen een complete verrassing, niet in de laatste plaats voor de gelauwerde zelf: 'Het kwam als de bekende donderslag bij heldere hemel. Zeker op mijn leeftijd. Doorgaans krijg je eerst de Constantijn Huygensprijs en daarna maak je misschien kans op de P.C. Hooftprijs. Ik heb dus echt in één keer een hink-stap-sprong gemaakt,' aldus Bastet in een vraggesprek met

Floor Ligtvoet in de *Haagsche Courant* (2004, 18 december).

Hoewel Bastet de prijs met name te danken heeft aan zijn vijfdelige opstellenreeks *Wandelingen door de antieke wereld*, is hij bij het grote publiek toch vooral bekend als de biograaf van Louis Couperus. In de verschillende profielen die naar aanleiding van het nieuws in de kranten verschenen, wordt Bastet dan ook stevast vergeleken met de Haagse auteur. Zo schrijft Arjan Peters in de *Volkskrant* (2004, 17 oktober):

Frédéric Bastet

'[de] dandyeske stijfiguur, en de ironische toepassing ervan, deelt Bastet met Couperus, naast beider belangstelling voor de schoonheid der Griekse oudheid. Couperus acteerde met graagte dat hij alleen schreef tussen het flaneren door. De werkelijkheid was anders, zoals zijn gigantische productie bewijst. Ook Bastet heeft nooit stilgezeten: na zijn studie klassieke talen en archeologie werd hij hoogleraar in Leiden en conservator van het plaatselijke Rijksmuseum van Oudheden.'

Maar in hoeverre vindt Bastet zichzelf eigenlijk op zijn held lijken, zo wilde Floor Ligthoef weten: 'Ik houd wel van Schoonheid met een hoofdletter, mooie spullen en muziek. Toch lijkt ik niet op hem. Anderen zeggen van wel, maar daar trek ik me niets meer van aan. We leiden toch echt andere levens. Couperus was continue aan het reizen. Ik heb ook veel gereisd voor mijn beroep als archeoloog, maar ik vond dat eigenlijk niets. Het liefst was ik thuis. Ik ben ook nooit getrouwd geweest. Of ik wel homoseksueel ben? Daar laat ik mij niet over uit.' In het volgende nummer van *Arabesken* komen we nog terug op de prijsuitreiking in het Letterkundig Museum in Den Haag. 🍷

Symposium over Heliogabalus

Op 29 tot en met 31 juli 2005 zal er in Trinity College te Cambridge (Engeland) een congres worden gehouden onder de titel: 'Varian Symposium. De historische en de legendarische personae van keizer Heleogabalus.'

Initiatiefnemer is Leonardo de Arrizabalaga y Prado, een literatuurhistoricus die zich jarenlang heeft beziggehouden met de decadente Romeinse keizer Marcus Aurelius Antoninus, beter bekend als Heliogabalus (of Heleogabalus). Prado is niet alleen geïntrigeerd door de historische persoon van de keizer, maar ook door zijn posthume legende of mythe. Het is op zijn minst paradoxaal dat een heerser die niets achterliet dan een reputatie van liederlijkheid het nageslacht fascineerde als geen andere Romeinse imperator dat heeft gedaan. In de loop der eeuwen zijn er romans, toneelstukken, gedichten, symfonieën, opera's, balletten, schilderijen, beeldhouwwerken, theaterdecors, ja zelfs stripboeken, nachtclubs en politieke actiegroepen in zijn naam ontstaan. Prado's

onderzoek moet uitmonden in een publicatie, die zowel artefacten en historische teksten over Varius als vergelijkend onderzoek naar aanleiding van dit bronnenmateriaal zal omvatten. Ook werkt Prado aan een database die is gewijd aan het 'Nachleben' van de keizer, oftewel een inventaris van kunstwerken, geschriften en andere zaken die zijn ontstaan zijn naar aanleiding van de legendarische Heliogabalus (zoals bijvoorbeeld Couperus' roman *De berg van licht*).

Hiertoe heeft Prado een symposium georganiseerd, waarin twee werelden zullen worden verenigd: enerzijds die van klassieke geleerden en moderne historici, anderzijds die van de kunst: schrijvers, musici, dansers, enzovoort - zolang de gemeenschappelijke rode draad maar het onderwerp 'Heliogabalus' is. Vanuit Nederland hebben tot nu toe de volgende personen deelname toegezegd:

- Dr. Antonio Harmsen (vakgroep Nederlandse taal- en letterkunde, Universiteit Leiden)
- Martijn Icks (historicus, afgestudeerd op Heliogabalus)
- Michiel Klein Swormink (senior editor, Brill Academic Publishers, Leiden)
- Dr. F.G. Naerebout (vakgroep geschiedenis, Universiteit Leiden)
- Dr. Caroline de Westenholz (voorzitter Stichting Louis Couperus Museum)

Voor meer informatie over het symposium en het project kunt u ook contact opnemen met laatstgenoemde, via het e-mailadres ffrench@imcn.net. 🍷

'Ik zal me beperken'

Op maandag 7 maart 2004 kon u getuige zijn van een unicum op de vaderlandse televisie: een avondvullend programma over literatuur. Op prime time nota bene! De quiz - ja, het moet natuurlijk wel allemaal leuk blijven - vormde de opmaat van de zeventigste Boekenweek, die dit jaar in het teken stond van de vaderlandse geschiedenis. Presentator Jeroen Pauw strooide luchtig met smakelijk kijkvoer voor de beschaafde mens en stelde vragen die gelukkig eenvoudig genoeg waren om de gemiddelde lezer het gevoel van enige deskundigheid te verschaffen.

Ook de vraag die over Louis Couperus werd gesteld leverde de kandidaten geen problemen op. Deze

Fragment uit het filmpje met Couperus

werd ingeleid door het inmiddels beroemde, helaas geluidloze filmpje waarop een pratende Couperus te zien is. De opname is gemaakt op 9 juni 1923, tijdens een feestelijke huldiging ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag. Een deskundige liplazer heeft ons geopenbaard wat de auteur ons te vertellen heeft. Het zijn de weinig opzienbarende woorden: 'Ja, wat ik wou zeggen... ja dat heb ik... o tja... ik zal me beperken...' Deze belofte doet vermoeden dat Couperus niet alleen kwistig was met het *geschreven* woord. Het unieke fragment is overigens nu ook op onze website te zien: www.louiscouperus.nl/Images/Couperus.wmv.

De winnaar van de quiz won, behalve een plek in de jury van de AKO-literatuurprijs, een sculptuur van Jan Wolkers, geïnspireerd op de roman *De berg van licht* van Louis Couperus. 🐾

Kruidvat-uitgever schikt met redacteur Amstel-pockets

Brilliant Books, de uitgever van de Couperus-box die door drogisterij Kruidvat werd verkocht, heeft een schikking getroffen met redacteur Marijke Stapert-Eggen. Zij verzorgde de uitgave van de zogenaamde Koningsromans (*Majesteit*, *Wereldvrede* en *Hooge troeven*) in de reeks Amstel Klassieken van uitgeverij L.J. Veen. Haar editie werd zonder toestemming van de redacteur door Brilliant Books voor

de Couperus-box gebruikt, zo bleek uit onderzoek van Arabesken-redacteur Wouter de Koning (zie zijn artikel in het vorige nummer).

Op de overige uitgaven uit de cassette, die ook op de edities van Veen zijn gebaseerd, blijken geen rechten meer te berusten. Stapert-Eggen, die ook het copyright bezit op de verzameltitel 'Koningsromans', laat weten dat zij met Brilliant Books inmiddels tot een 'bevredigend akkoord' is gekomen. 🐾

Bastet breekt met Querido

Recent verscheen bij uitgeverij Conserve de memoires van Frédéric Bastet onder de titel *De grote wandeling*. Aanvankelijk zou het boek worden uitgebracht door zijn vaste uitgever Querido, maar er ontstond een conflict tussen de P.C. Hooft-prijswinnaar en de uitgeverij, toen men het plan had opgevat alle leverbare titels te verramsjen. Volgens Bastet heeft de uitgeverij hem 'schandelijk behandeld.'

In zijn memoires haalt Bastet herinneringen op aan ontmoetingen met prinses Juliana, koningin Beatrix,

Pyke Koch, de Griekse actrice en politica Melina Mercouri, Gerard Reve en Boudewijn Büch. Het boek eindigt met een brief van koningin Wilhelmina.

De grote wandeling kost in de gebrocheerde editie € 24,95 en gebonden € 34,95. 🐾

Eline's hysterie als tegenwoordige mannenkwaal

Dat hoor je niet vaak: Nederlandse politici die citeren uit een literair werk. Stel je voor: je zou eens elitair overkomen! Maar Femke Halsema, fractievoorzitter van GroenLinks, is daar blijkbaar niet zo bang voor en zocht steun bij Couperus' *Eline Vere* om haar congres toespraak op 19 maart jongleden kracht bij te zetten:

"'En ik laat me niet door je zeggen, hoe ik me te gedragen heb!' krijste Eline. 'Ik zeg je, ik ben vrij!'... 'Het is heerlijk zo te raaskallen!'... 'Ik heb het vroeger nooit durven vertellen, maar nu durf ik alles, het kan me niets meer schelen.'"

Mochten jullie het nog niet raden, Eline is Eline Vere, in de roman van Louis Couperus uit 1889. Over haar hysterische natuur schrijft Couperus: "Het was een onhoudbare behoefte zich te uiten" ... "Alleen dat doelloze, nutteloze bestaan, zonder iets waaraan zij zich met haar gehele ziel kon wijden, werd haar te zwaar." ... "Er was geen woord van haar verhaal waar, maar zij geloofde er op dit ogenblik zelf aan." In de 19e eeuw was hysterie een typische vrouwenkwaal. Hypocrates zocht de oorzaak voor hysterie in de baarmoeder, *Hystera* in het Grieks. Eline Vere is daar onze bekendste belichaming van. Althans dat was ze. Wie naar de huidige politiek kijkt, kan zich niet aan de indruk onttrekken dat mannen zich geweldig hebben geëmancipeerd. Hysterie is tegenwoordig een politieke mannenkwaal! Nu alleen rechtse politici en opiniemakers nog naar de Tweede Wereldoorlog mogen verwijzen, ben ik op zoek gegaan naar een onschuldige tijdperk om de politiek van de hysterie beter te begrijpen. Elines arts sprak van "een zielstorende verwarring harer zenuwen". Volgens hem waren "kalmte en genegenheid de geneesmiddelen, die Eline nu behoefde" en "een zachter klimaat dan Holland". Voor Eline bleken die geneesmiddelen niet voldoende. En, beste partijgenoten, kalmte, genegenheid en een zachter klimaat zullen Verhagen, Van Aartsen en Wilders ook niet van hun politieke hysterie genezen.' 🍷

Couperus-prijs?

In februari van dit jaar werd de literaire wereld opgeschrikt door het nieuws dat Jan Campert, jarenlang vereerd als verzetsheld en dichter van het beroemde 'Het lied der achttien dooden', waarschijnlijk een verrader was. Hij zou in januari 1943 in het Duitse concentratiekamp Neuengamme zijn omgebracht door medegevangenen, omdat hij aan de Duitsers de leden van de geheime kampraad had bekendgemaakt. Terstond stond de naam van de Jan Campert-prijs ter discussie. Anton Korteweg, voorzitter van de stichting, liet aan de *Haagsche Courant* (22 februari) weten de namen van Constantijn Huygens, Emants en Couperus te hebben overwogen. 'Helaas is er al een Constantijn Huygens Instituut en een Louis Couperus Genootschap. En Emants is te onbekend,' aldus Korteweg.

Jan Campert

Uiteindelijk lijkt Menno ter Braak de grootste kanshebber, maar men sluit niet uit dat de naam van de stichting en de prijs gewoon gehandhaafd blijft. 🍷

Indische Zomer

Den Haag staat van juni tot en met september 2005 in het teken van Indië. Tientallen culturele instellingen (waaronder het Couperus Museum – zie elders in dit nummer) en bedrijven verlenen hun medewerking om een breed publiek te laten meegenieten van de artistieke diversiteit van Indisch Nederland. Er worden meer dan honderd voorstellingen, optredens, concerten, wandelroutes en evenementen georganiseerd. Zo wordt op het Spuiplein de grootste Indische rijsttafel ter wereld bereid, is er een Indisch filmfestival, een jongerenfestival, een educatief scholenprogramma en de presentatie van een boek over Indisch Den Haag.

In juni wordt bovendien de zevenenveerstigste Pasar Malam Besar gehouden.

Ook zal in het kader van De Indische Zomer de dansvoorstelling *Kamu/jij* worden opgevoerd. Het stuk voor vijf dansers van de Indische choreograaf Gerard Moster is gebaseerd op *De stille kracht* van Louis Couperus.

Het zijn maar enkele voorbeelden uit een bomvol programma. Kijk op www.indischezomer.nl voor alle details. 🗨️

Genootschapsdag 2005

Op zondag 3 april vond, wederom in de Waalse kerk in het Haagse, de Genootschapsdag 2005 plaats. Na een korte uiteenzetting van de stand van zaken door voorzitter Hans Kreuzen hield de letterkundige Peter van Zonneveld een lezing, verlichtigd met voordrachten door actrice Mathilde Verhaar.

Als eerste deelde de voorzitter mee dat erevoorzitter Frédéric Bastet helaas door ziekte is getroffen. Hij is herstellende, maar dat gaat gezien de leeftijd wat langzaam. Positiever nieuws was een kleine stijging van het aantal donateurs van het Genootschap. Hadden we verleden jaar rond deze tijd nog 504 donateurs, op dit moment staat de teller op 534.

Onder de dingen die voorbij gaan, moest helaas de sponsoring door vervoersbedrijf Connexxion worden genoemd. Onder de dingen die blijven, valt gelukkig wel nog steeds de belangstelling voor het werk van Couperus. Zo heeft Kruidvat voor wat beroering gezorgd met de uitgifte van een heuse Couperus-box en ligt de oude tv-serie *De stille kracht* bij

Blokker in de schappen. Op deze manier sloeg voorzitter Kreuzen een actuele brug naar de lezing van Peter van Zonneveld, die zich op hetzelfde werk concentreerde.

Universitair docent moderne letterkunde Peter van Zonneveld noemde *De stille kracht* 'de meest complete roman die over Indië geschreven is'. Volgens de spreker ligt Nederlands-Indië aan de basis van het schrijverschap van Couperus; daar ontdekte hij de Angst (met hoofdletter), maar ook de erotiek, de zon en de mythologie - motieven die in veel van zijn werk een belangrijke rol zouden spelen. Had men in Couperus' tijd vooral oog voor de erotiek en de mystiek in *De stille kracht*, pas later onderkende men ook de politieke boodschap van de roman. Tot slot stipte Van Zonneveld ook nog enkele Indische thema's in *Van oude mensen...* en *Metamorfoze* aan.

Zijn betoog werd op gezette tijden op aangename wijze onderbroken door actrice Mathilde Verhaar, die enkele toepasselijke passages declameerde. Degenen die op zondag 3 april aanwezig waren, zullen zich vooral haar doorleefde voordracht van de ijzingwekkende moordscène uit *Van oude mensen...* blijven herinneren, die haar dan ook op een spontaan applaus kwam te staan. Als uitsmijter diende de door de sprekers gezamenlijk voorgedragen scène waarin de minnaars van weleer, Ottilie en Takma, oud en der dagen zat, terugkijken op de dramatische gebeurtenissen in Indië. Mocht de heer Van Zonneveld ooit de letterkunde moe worden, dan vindt hij ongetwijfeld een warm onthaal bij het toneel. 🗨️

Colofon

- Arabesken** Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap
Dertiende jaargang, nummer 25, mei 2005
- Uitgever** Louis Couperus Genootschap
Postbus 11637
2502 AP Den Haag
Telefoon: 06-30349196
E-mail: redactie@louiscouperus.nl
Website: www.louiscouperus.nl
- Redactie** Peter Hoffman (eindredactie)
Wouter de Koning
Erik Schoonhoven
Menno Voskuil
- Vormgeving** Pim Oxener BNO, Boskoop
- Drukker** Macula, Boskoop
- Abonnementen** Donateurs van het Louis Couperus Genootschap ontvangen *Arabesken* gratis. Minimale donatie per jaar: € 22,70. De donateur is dan automatisch 'Amice' van het Louis Couperus Museum. Losse nummers: € 6,80, te bestellen door overmaking van het bedrag en vermelding van het gewenste nummer op giro 600367 van het Louis Couperus Genootschap te Den Haag.
- Artikelen** Bijdragen voor *Arabesken* kunnen op diskette (liefst als Word-document) worden toegestuurd naar de redactie, postbus 11637, 2502 AP Den Haag, of via e-mail: redactie@louiscouperus.nl. Richtlijnen voor auteurs worden op aanvraag toegezonden.

Tenzij uitdrukkelijk anders is vermeld berust de verantwoordelijkheid voor de inhoud van deze uitgave bij het bestuur van de Stichting Louis Couperus Genootschap. Hoewel de uitgave met de uiterste zorgvuldigheid wordt voorbereid, kan het evenwel voorkomen dat een rechthebbende van oordeel is, dat zijn of haar rechten zijn geschonden c.q. zijn of haar rechten zijn gepasseerd. Mocht zich zo'n geval voordoen, dan dient de rechthebbende zich bij voorkeur schriftelijk te melden bij het bestuur van het Genootschap met zijn of haar klacht.

Deze uitgave wordt mede mogelijk gemaakt door:

connexxion

ISSN 1567-8067

Postbus 11637
2502 AP Den Haag